



PARTER

Sökande

Skellefteå Kraftaktiebolag, 556016-2561
931 80 Skellefteå

Ombud: Advokat Agnes Larfeldt
Agnes advokater AB
Finnboda Kajväg 15
131 72 Nacka

Motparter

1. Länsstyrelsen i Västerbottens län
901 86 Umeå

2. Björkdalsgruvan Aktiebolag, 556209-6098
934 94 Kåge

Ombud: Advokat Anna Bryngelsson och biträdande jurist Moa Oldmark
Mannheimer Swartling Advokatbyrå AB
Box 4291
203 14 Malmö

3. Stefan Engström
Storselet 16
934 94 Kåge

4. Kågeälvens nedre FvO
c/o Thomas Johansson
Nedre Kläppen 21
934 93 Kusmark

5. Britt-Inger Lindholm
Blomronningsvägen 17
944 71 Piteå

6. Kent Lindholm
Blomronningsvägen 17
944 73 Piteå

Dok.Id 437411

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 138 901 04 Umeå	Nygatan 45	090-17 21 00 E-post: mmd.umea@dom.se www.domstol.se , Info om vår personuppgiftsbehandling: www.umeatingsratt.domstol.se eller kontakta oss		måndag – fredag 08:00–16:00

7. Inga Lundmark
Kvarnforsliden 4
934 94 Kåge

8. Ulla Lundmark Pettersson
Storselet 14
934 94 Kåge

9. Jan-Erik Pettersson
Storselet 14
934 94 Kåge

10. Stavaträsk Skoterklubb
c/o Lars Lindgren
Norrlångträsk 9
934 95 Kåge

11. Storfallets fiskevårdsområde

12. Östersjöfaxälvar i Samverkan
c/o Thomas Johansson
Nedre Kläppen 21
934 93 Kusmark

13. Kerstin Fjellström
Kyrkogatan 12
931 34 Skellefteå

SAKEN

Ansökan om omprövning för moderna miljövillkor av verksamheten vid Storfallets kraftverk, Kågeälven, Skellefteå kommun.

Avrinningsområde: Kågeälven (36)
Koordinater (SWEREF 99TM) N: 7213656 E: 762588

DOMSLUT

Se sida 3.

DOMSLUT

Mark- och miljödomstolen återkallar enligt 24 kap. 10 § miljöbalken tillståndet avseende Storfallets kraftverk i Kågeälven meddelat av Norrbygdens vattendomstol i utslag den 28 juli 1920 (Ans D 2/1920) och den 19 augusti 1939 (Ans D 39/1939).

Mark- och miljödomstolen ålägger Skellefteå Kraftaktiebolag att riva ut till kraftverket hörande dammanläggning på samfälligheten Kvarforsliden s:3 och fastigheterna Falkliden 1:2 och 1:3 i Skellefteå kommun. Arbetena ska vara utförda senast fem år efter det att denna dom har fått laga kraft. Vid utrivningen ska Skellefteå Kraftaktiebolag iaktta försiktighetsmått och vidta skyddsåtgärder enligt följande.

1. Om inte annat framgår av denna dom ska arbetena utföras i huvudsaklig överensstämmelse med vad Skellefteå Kraftaktiebolag uppgett i ansökningshandlingarna och i övrigt angett eller åtagit sig i målet.
2. Vid arbeten i eller i omedelbar närhet till vattenområdet ska fordon och arbetsmaskiner vara utrustade med slangbrottsventiler och det ska finnas tillgång till saneringsutrustning inom arbetsområdet. Förvaring av petroleumprodukter ska ske på hårdgjord yta eller i dubbelmantlad cistern, och tankning ska ske utan risk för läckage till vatten. Eventuellt spill och läckage ska omgående samlas upp och tas om hand.
3. För att minska påverkan på vår- och höstlekande fisk får grumlande arbeten i vatten inte utföras under perioden 15 april till 15 juni och 15 september till 15 oktober.
4. Utrustning och arbetsmaskiner ska desinficeras i syfte att förhindra spridning av kräftpest, exempelvis genom att bli helt torra, före de används vid arbeten i vatten.
5. För att förhindra skada på Björkdalsgruvans vattenintag ska Skellefteå Kraftaktiebolag vidta de skyddsåtgärder som behövs i huvudsak i enlighet med vad bolaget åtagit sig i ansökan med tillhörande kompletteringar.
6. Buller från verksamheten får vid bostäder och fritidshus (utomhus vid fasad) inte ge upphov till högre ekvivalent ljudnivå än

60 dB(A)	dagtid kl. 07–19,
50 dB(A)	kvällstid kl. 19–22 samt lördag, söndag och helgdag kl. 07–19 och
45 dB(A)	natttid kl. 22–07 samt kvällstid lördag, söndag och helgdag kl. 19–22.

7. Skellefteå Kraftaktiebolag ska ta fram ett kontrollprogram för arbetenas genomförande, som ska ges in till tillsynsmyndigheten senast tre månader före arbetena påbörjas.
8. När arbetena slutförts ska anmälan om detta ske till tillsynsmyndigheten.

Tvångsrätt

Mark- och miljödomstolen ger med stöd av 28 kap. 10 § miljöbalken Skellefteå Kraftaktiebolag rätt att vid genomförande av utrivning och därmed sammanhängande åtgärder ta i anspråk erforderliga områden inom fastigheterna Kvarnforsliden s:3, Kvarnforsliden 1:7 och Kvarnforsliden 1:13 i Skellefteå kommun enligt markering som framgår av bilaga A. Det åligger Skellefteå Kraftaktiebolag att besiktiga fastigheterna före och efter nyttjandet och att därefter återställa dem i ursprungligt skick.

Oförutsedd skada

Anspråk enligt 24 kap. 18 § miljöbalken på grund av oförutsedd skada ska, för att få tas upp till prövning, framställas till mark- och miljödomstolen inom tio (10) år, räknat från den tidpunkt då arbetena slutförts och anmälan om detta skett till tillsynsmyndigheten.

Prövningsavgift

Mark- och miljödomstolen ändrar inte vad som genom beslut den 26 augusti 2022 bestämts om avgift för prövning av vattenverksamheten.

Övriga yrkanden

Mark- och miljödomstolen avslår yrkandena om åläggande för Skellefteå Kraftaktiebolag att riva ut ytterligare delar av anläggningen än vad bolaget självt

har föreslagit. Mark- och miljödomstolen avslår vidare yrkandena om åläggande att anlägga en ny bro över Kågeälven.

BAKGRUND

Storfallets kraftverk uppfördes under åren 1917–1918 och tillstånd för verksamheten meddelades år 1920 av Norrbygdens vattendomstol. Sedan en brand år 1960 har anläggningen inte använts för produktion av elkraft. Verksamheten har anmälts till den nationella planen för omprövning för moderna miljövillkor enligt 11 kap. 27–28 §§ miljöbalken. Ansökan om omprövning gavs in till mark- och miljödomstolen den 7 juli 2022.

YRKANDEN M.M.

Sökandens yrkanden

Skellefteå Kraftaktiebolag (bolaget) har yrkat att mark- och miljödomstolen med stöd av 24 kap. 10 § 3 st 2 p miljöbalken ska återkalla gällande tillstånd för Storfallets kraftverk samt förordna om utrivning av kvarvarande dammanläggning och föreskriva föreslagna villkor för utrivningen.

Bolaget har vidare yrkat tvångsrätt enligt 28 kap. 10 § miljöbalken för att under arbetenas bedrivande tillfälligt ta i anspråk delar av fastigheterna Skellefteå Kvarnforsliden s:3, Skellefteå Kvarnforsliden 1:7 samt Skellefteå Kvarnforsliden 1:13. Efter utförda arbeten ska arbetsområdet och arbetsvägar återställas i samråd med berörd fastighetsägare.

Redovisade inställningar och yrkanden från motparter och andra berörda

Länsstyrelsen i Västerbottens län (länsstyrelsen) har tillstyrkt att tillståndet till Storfallets kraftverk återkallas. Länsstyrelsen har dock avstyrkt att utrivningen ska ske i den omfattning som bolaget har yrkat. Länsstyrelsen har yrkat att domstolen ska ålägga sökanden att riva alla kvarvarande anläggningsdelar innefattande hela dammen inklusive dammvallen, resterna av kraftstationen samt utloppskanalen med rensvallen.

Björkdalsgruvan AB (Björkdalsgruvan) har motsatt sig att tvångsrätt enligt 28 kap. 10 § miljöbalken medges i förhållande till bolagets fastighet Skellefteå Kvarnforsliden 1:7. Om sådan tvångsrätt medges godtar Björkdalsgruvan det

område som sökanden redovisat i aktbilaga 45. Björkdalsgruvan har vidare yrkat att tiden för anmälan om oförutsedd skada ska bestämmas till tio år.

Kågeälvens nedre fiskevårdsområde har instämt i vad länsstyrelsen har yrkat.

Stavaträsk skoterklubb, Ulla Lundmark Pettersson och Jan-Erik Pettersson har, som det får förstås, yrkat att bron över Storfallet bör behållas, renoveras eller ersättas med en ny bro.

Kent Lindholm, Britt Inger Lindholm, Inga Lundmark, Kerstin Fjellström och Stefan Engström har yrkat att Skellefteå Kraftaktiebolag ska åläggas att uppföra en ny överfart över Kågeälven efter utrivning. Kent Lindholm har vidare yrkat att tiden för anmälan om oförutsedd skada ska bestämmas till tio år.

Sökandens inställning

Sökanden har medgett att begränsa yrkande om tvångsrätt avseende fastigheten Skellefteå Kvarnforsliden 1:7 till att avse ett begränsat område och har i övrigt motsatt sig motparternas yrkanden.

Villkor

Bolaget har, som det slutligen bestämt sin talan, yrkat att mark- och miljödomstolen ska föreskriva följande villkor för utrivningen.

1. Om inte annat framgår av denna dom ska arbetena utföras i huvudsaklig överensstämmelse med vad Skellefteå Kraft AB uppgett i ansökningshandlingarna och i övrigt angett eller åtagit sig i målet.
2. Vid arbeten i eller i omedelbar närhet till vattenområdet ska fordon och arbetsmaskiner vara utrustade med slangbrottsventiler och det ska finnas tillgång till saneringsutrustning inom arbetsområdet. Förvaring av petroleumprodukter ska ske på hårdgjord yta eller i dubbelmantlad cistern, och tankning ska ske utan risk för läckage till vatten. Eventuellt spill och läckage ska omgående samlas upp och tas om hand.
3. För att minska påverkan på vår- och höstlekande fisk får grumlande arbeten i vatten inte utföras under perioden 15 april till 15 juni och 15 september till 15 oktober.

4. Utrustning och arbetsmaskiner ska desinficeras i syfte att förhindra spridning av kräftpest, exempelvis genom att bli helt torra, före de används vid arbeten i vatten.
5. Bolaget ska innehålla Naturvårdsverkets riktlinjer för buller från byggplatser (NFS 2004:15).
6. Bolaget ska ta fram ett kontrollprogram för arbetenas genomförande, som ska ges in till tillsynsmyndigheten senast tre månader före arbetena påbörjas.

Bolaget har som övrigt åtagande angett att sökanden i samband med utrivning ska anpassa området vid Björkdalsgruvans vattenintag i enlighet med ansökan samt kompletteringar, för att inte förhindra fortsatt vattenuttag i nuvarande omfattning.

Länsstyrelsen har godtagit sökandens slutliga villkorsförslag.

ANSÖKAN

Orientering

Storfallets före detta kraftverk är beläget i Kågeälven, Skellefteå kommun. Kraftverket med regleringsdamm uppfördes för elkraftproduktion 1918 och omfattas av ett tillstånd från 1920. Vissa ändringsarbeten godkändes av vattendomstolen år 1939. År 1960 brann stora delar av anläggningen ned och sedan dess har ingen elkraft producerats. Av stationsbyggnaden finns bara rester av betonggrunden kvar och av dammanläggningen endast vissa fasta delar av konstruktionen medan luckor och sättar har avlägsnats. Det bedrivs inte någon reglering av vatten vid dammen men anläggningen har en tröskeeffekt och därmed viss påverkan på vattennivåerna uppströms.

Dammanläggningen vid Storfallet var då vattenverksamheten påbörjades avsedd för produktion av vattenkraftsel. Anläggningen är anmäld till den nationella planen för omprövning av vattenkraft ("den nationella planen") och ingår i provningsgrupp Kågeälven (19_1). Anläggningarna vid Storfallet ägs sedan 2006 av Skellefteå Kraftaktiebolag. Bolaget avser att avveckla verksamheten genom att riva ut de centrala delarna av dammen och vid dammläget återställa vattendraget till ett naturligt vattendrag. De delar av dammen som lämnas kvar längs sidorna av vattendraget släntas av med natursten.

Kågeälven är riksintresse för friluftsliv. Det finns inga skyddade naturområden i direkt anslutning till Storfallet. Det finns två potentiella fornlämningar i området; en kopparhydda och resterna av den tidigare kraftstationen. Genom att försiktighet iakttas och befintliga delar av kraftstationen lämnas kvar bedöms ansökta åtgärder inte ha någon negativ påverkan på lämningarna.

De planerade åtgärderna är anpassade för att så långt som möjligt tillgodose vattenhushållning, natur-, rekreations- och kulturmiljövärden vid anläggningen och

i området. Åtgärderna bedöms förbättra möjligheterna att uppnå miljö kvalitetsnormen God ekologisk status 2027 genom att förbättra morfologi och konnektivitet i vattendraget.

I dämningområdet finns ytterligare en tillståndsgiven vattenverksamhet i form av bortledning av ytvatten till den närliggande Björkdalsgruvan. En utrivning av dammanläggningen bedöms kunna medföra sänkta vattennivåer uppströms och riskerar att försämra förutsättningarna för vattenintaget. Bolaget avser genomföra vissa skyddsåtgärder för att säkerställa fortsatt vattentillgång vid vattenintaget.

Brobanan på dammens krön används sporadiskt för överfart men är avstängd för fordonstrafik sommartid, och tillfartsvägar till angränsande fastigheter finns. Dialog har förts med berörda fastighetsägare som upplysts om planerade åtgärder. Avsikten är att i samband med utrivningen rusta upp befintliga vägar som berörs av åtgärderna.

Samverkansprocessen

Storfallets vattenkraftverk är den enda vattenkraftsverksamheten inom Kågeälvens prövningsgrupp. Länsstyrelsen har genomfört en samverkansprocess inför omprövningarna och planerade åtgärder är i huvudsak i linje med resultatet av samverkan, även om det har funnits delade uppfattningar rörande detaljer i utförandet.

Rättsliga utgångspunkter

Rättslig ram

Dammanläggningen och stationsbyggnaden vid Storfallet uppfördes för produktion av vattenkraftsel och omfattas därmed av krav på moderna miljövillkor (11 kap. 6 och 27 §§ miljöbalken). Verksamheten får fortsatt bedrivas till dess att en prövning är klar om anläggningen omfattas den nationella planen för omprövning av vattenkraft. Anläggningen vid Storfallet är anmäld till den nationella planen och ingår i prövningsgrupp Kågeälven (ID-nummer 19_1) som ska lämna in ansökan om omprövning för moderna miljövillkor senast den 1 september 2022.

Enligt 24 kap. 10 § 3 st. 2 p. miljöbalken ska tillståndsmyndigheten återkalla tillståndet och bestämma om utrivning och åtgärder för att förebygga eller minska skador genom utrivningen, om verksamhetsutövaren medger att tillståndet återkallas.

Gällande tillstånd och villkor

Vattenkraftverk och regleringsdamm uppfördes 1918 av Storfallets Elektriska förening. Norrbygdens vattendomstol meddelade den 28 juli 1920 i mål Ans 4/1920 tillstånd till kraftproduktion, dämning och uppförda anläggningar vid Storfallet enligt äldre vattenlagen (1918:523). Enligt vattenhushållningsbestämmelser i domen får dämning inte ske över höjden + 29,50 m (lokalt höjdsystem), någon fastställd sänkingsgräns eller minimitappning finns inte.

Den 19 augusti 1939 meddelade Norrbygdens vattendomstol i mål Ans 39/1939 ändringstillstånd avseende Storfallets kraftverk. Enligt avgörandet meddelades tillstånd till redan utförda ändringar avseende tilloppstubens diameter och byte av maskinaggregat. Ändringarna bedömdes inte inverka menligt på något annat med vattendraget förbundet intresse. De ändringar som godkändes hade utförts 1930 och innebar att tilloppstubens inre diameter utökades från 1,4 meter till 1,45 meter och att maskinaggregatet byttes ut.

Strax uppströms befintlig dammanläggning finns ett vattenintag som tillhandahåller den intilliggande Björkdalsgruvan med vatten. Tillstånd till vattenbortledning från Kågeälven vid Storfallet samt anläggningens placering framgår av vattendomstolen vid Umeå tingsrätts domar den 26 maj 1987 i mål VA 3/87 och den 3 juni 1997 i mål VA 23/96.

Teknisk beskrivning

Som referenssystem för höjdangivelser används RH 2000 i ansökan samt bilagor, om inget annat anges. Värdeskillnaden mellan det lokala höjdsystem som används i tidigare domar och RH 2000 är bedömt till 107,35 m, där RH 2000 har det högre värdet. Det koordinatsystem som används, om inget annat anges, är SWEREF 99 20 15.

Befintliga anläggningar

Storfallets vattenkraftverk nyttjade en fallhöjd av 12 meter och hade en turbin med en effekt av 400 hästkrafter. Stora delar av stationsbyggnaden brann ner på 1960-talet och sedan dess har ingen kraft producerats vid Storfallet. Idag finns endast rester av stationsbyggnadens betonggrund kvar.

Nedströms den tidigare stationsbyggnaden finns en ca 110 m lång utloppskanal. Utloppskanalen kan urskiljas i terrängen men är övervuxen med skog. I utloppskanalens nedre delar, strax före mynningen i älven, ansluter en mindre bäck från öster.

Dammkroppen är belägen ca 30 meter uppströms resterna från stationsbyggnaden. Dammens krön är ca 50 meter långt och högsta höjd är ca 4,0 meter över grundläggningsnivå. Dammens krön har nivån cirka +137,3 meter och på den finns en ca 2,6 meter bred brobana.

Dammen är grundlagd på berg och utskovet har en fri bredd om ca 10 meter som består av betong. På ömse sidor om utskovet finns på vissa platser stödfyllnad av jord och natursten. Dammen är i dåligt skick och i dagsläget är alla luckor och sättar borttagna och det sker ingen vattenreglering. Anläggningen har dock viss dämmande effekt.

Hydrologi

Karaktäristiska flöden (stationskorrigerad vattenföring) vid Storfallet enligt SMHI framgår nedan.

Tabell 1. Karakteristiska vattenföringar (2011–2020) vid Storfallet

Karakteristisk vattenföring	Vattenföring m ³ /s
Medelhögvattenföring (MHQ)	49,3
Medelvattenföring (MQ)	7,1
Medellågvattenföring (MLQ)	1,3

Beskrivning av planerade åtgärder

Bolaget planerar att avveckla verksamheten genom att riva de centrala delarna av dammen och därmed skapa ett naturligt vattendrag i dammläget. Räckan demonteras och brobanan rivs delvis. Skibord/tröskel rivs ned till naturlig botten. Landanslutningar rivs i sådan omfattning att inga dämmande effekter kan förutses efter åtgärd. På avschaktade släntytor på höger och vänster landanslutning placeras natursten ut för att åstadkomma naturliknande förhållanden. Överskottsmassor av natursten används för att skapa en naturliknande botten i fåran. Botten utformas med en variation i bottenmaterialets storlek så att det skapas olika vattenhastigheter och djup. De delar av dammen som lämnas kvar släntas av med natursten för att åstadkomma naturliknande förhållanden.

Resterande delar av anläggningen, dvs. rester av stationsbyggnad och utloppskanal lämnas kvar men håligheter fylls igen för att undvika risk för ras eller personskador.

Uppställning av arbetsfordon, material m.m. kommer att ske på land, i anslutning till dammen och sannolikt på den östra sidan, men åtkomst till anläggningen krävs från båda sidor. Efter utförda arbeten ska arbetsområden och arbetsvägar återställas i samråd med berörd fastighetsägare.

För att förenkla arbetena och minska miljöpåverkan genomförs utrivningen av dammanläggningen vid lågt vattenflöde i Kågeälven.

Utrivning av dammanläggningen medför en sänkning av vattennivån uppströms Storfallet, vilket medför ökad risk för torrläggning av Björkdalsgruvans vattenintag. För att säkerställa fortsatt vattentillgång vid vattenintaget efter att dammen har rivits ut avser bolaget att fördjupa bottenområdet vid intaget. I samband med utförandet kan behov finnas av tillfällig torrläggning av området för intaget, genom uppförande av fängdamm eller motsvarande. Åtgärden utgör en skadeförebyggande åtgärd och syftar till att säkerställa vattenintagets fortsatta funktion. Anpassningen är nödvändig för att inte inskränka den rätt som föreligger för Björkdalsgruvans att enligt gällande tillstånd bortleda vatten vid Storfallet. De planerade anpassningarna vid vattenintaget måste således betraktas som en skadeförebyggande åtgärd som kan prövas inom ramen för föreliggande ansökan. Uppförande av vattenanläggningar kräver inte särskilt tillstånd när de omfattas av villkor för verksamheten (jfr rättsfallet MÖD 2005:43). Åtgärderna planeras ske i samråd med Björkdalsgruvan, och ansökan har föregåtts av samverkan parterna emellan.

Miljöbedömning

Kågeälven har påverkats av mänsklig aktivitet sedan lång tid tillbaka och har bland annat omformats för att förenkla flottning, vilket har påverkat älvfårans morfologi.

Det finns inga bostadshus i direkt närhet till dammen och avståndet till närmsta hus (som är ett fritidshus) är ca 100 m. Cirka 50 m från dammanläggningen finns en enklare byggnad som ägs av Björkdalsgruvan.

I området kring Storfallet finns inga utpekade områdesskydd eller förekomst av skyddade arter. Längre nedströms i Kågeälven finns uppgifter om förekomst av flodpärlmussla.

Björkdalsgruvan utgör riksintresse enligt 3 kap. 7 § miljöbalken på grund av områdets innehåll av värdefulla ämnen eller mineraler. Kågefjärden, vid Kågeälvens utlopp, utgör riksintresse för yrkesfiske enligt 3 kap. 5 § miljöbalken. Det finns i övrigt inga områdesskydd som berörs.

I området kring dammen finns två lämningar registrerade i Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister, en hyttlämning och det tidigare kraftverket med utloppskanal. Genom utformningen av åtgärderna blir påverkan på områdets kulturmiljövården begränsad.

Rivnings- och återställningsarbetena kommer att orsaka buller och bitvis höga ljudnivåer. Arbetena sker dagtid och under en begränsad period och de höga ljuden bedöms vara begränsade till kortare tidsperioder.

För att undvika spridning av grumlande partiklar kommer arbeten i vatten genomföras när flödet i Kågeälven är lågt. För att minimera påverkan på vår- och höstlekande fisk planeras grumlande arbeten i vatten att genomföras mellan mitten av juni till mitten av september. Utrustning och arbetsmaskiner ska desinficeras före de används vid arbeten i vatten för att undvika spridning av kräftpest. Desinfektion kan exempelvis ske genom att entreprenören ser till att utrustningen blir fullständigt torr före användande.

Arbetena ska genomföras så att risken för oljespill och liknande från arbetsmaskiner undviks. Saneringsutrustning för eventuella utsläpp kommer att finnas tillgängliga för att omedelbart kunna begränsa eventuella utsläpp.

En rivning kommer inte att medföra någon förändring i flödesdynamik eller medföra någon översvämningsrisk vare sig lokalt eller på andra platsen i Kågeälven.

Miljö kvalitetsnormer för vatten

Kågeälven är indelad i tre olika vattenförekomster. Storfallet är beläget i vattenförekomsten Kågeälven (SE721224-172466) som är ca 7 km lång och sträcker sig mellan Storkågeträskets utlopp till Kågeälvens sammanflöde med Häbbersbäcken.

Vattenförekomstens nuvarande statusklassificering är Måttlig ekologisk status. Gällande miljö kvalitetsnorm är God ekologisk status 2027. Att den ekologiska statusen är måttlig beror på att konnektivitet, morfologiskt tillstånd i vattendrag och

hydrologisk regim i vattendrag har bedömts ha otillfredsställande eller dålig status. De åtgärdsförslag som anges i VISS är att upp- och nedströmspassage ska möjliggöras vid Storfallets kraftverk och att vattendraget behöver återställas från flottledsåtgärder.

Sammanfattningsvis bedöms sökta åtgärder inte medföra någon försämring av ekologisk status eller av någon kvalitetsfaktor eller parameter. Sökta åtgärder bedöms kunna medföra en förbättring av det morfologiska tillståndet och möjligtvis konnektivitet och därmed bidra till att miljö kvalitetsnormen kan uppnås. Därmed bedöms inte åtgärderna äventyra uppnåendet av miljö kvalitetsnormerna för vatten eller medföra en försämring enligt 5 kap. 4 § miljöbalken.

Med hänsyn till den naturliga topografin bedömer bolaget att Storfallet, även före dammanläggningen, varit en mycket svår eller omöjlig passage för uppströms vandrande fisk, med undantag för ål. Planerad utrivning medför att förträngningen som dammen har utgjort upphör så att vattnet vid högflöden kan breda ut sig över ett större område. En större vattenutbredning över de flackare sidorna om nuvarande vattenväg skulle möjligtvis kunna ge vandringsmöjligheter för mycket starksimmande fiskarter, men det är osäkert om Storfallet blir passerbart för andra arter än ål.

Fastighetsförhållanden och berörda intressen

Fastighetsförhållanden och rådighet

Storfallets regleringsdamm är belägen inom fastigheterna Skellefteå Falkliden 1:2 och Skellefteå Falkliden 1:3 på västra sidan av älven och samfälligheten Skellefteå Kvarnforsliden s:3 på östra sidan av älven. Resterna av stationsbyggnaden är belägna inom fastigheten Skellefteå Kvarnforsliden 1:8 som ägs av bolaget (och utgör strömfallsfastighet) och utloppskanalen är belägen på denna fastighet samt Skellefteå Kvarnforsliden s:3.

Vid dammen finns även fastigheterna Skellefteå Kvarnforsliden 1:7 samt Kvarnforsliden 1:13, som båda ägs av Björkdalsgruvan AB.



Figur 1. Fastighetskarta

Enligt 2 kap. 4 § 1 p. lag (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet (LSV) har den som vill bedriva vattenreglering rådighet. Vattenreglering är enligt 11 kap. 5 § miljöbalken ändring av vattenföringen i ett vattendrag till förmån för annan vattenverksamhet.

Enligt gällande tillstånd finns en rätt att behålla och nyttja en vattenkraftsanläggning vid Storfallet. I domen meddelades rätt att tillgodogöra sig fallet och fastigheten Kvarnforsliden 1:8 fastställdes som strömfallsfastighet, vilket innebär att rätten till tillgodogörande av vattenkraften är förenad med denna fastighet (7 kap. 5 § LSV). I rättspraxis har utrivning av damm samt åtgärder som syftar till att återskapa naturliga förhållanden ansetts vara ett avslutande led i den regleringsverksamhet som bedrivits och verksamhetsutövaren har därför ansetts ha sådan rådighet som följer av 2 kap. 4 § LSV.

I aktuellt fall finns tillstånd till vattenverksamhet som innefattar vattenreglering och sökande äger strömfallsfastigheten Kvarnforsliden 1:8. Därmed har sökanden erforderlig rådighet för sökta åtgärder.

Tvångsrätt

Vid arbetenas utförande behöver ett arbetsområde i anslutning till dammen tas tillfälligt i anspråk. Detta område omfattar fastigheterna Skellefteå Falkliden 1:2 och Skellefteå Falkliden 1:3 på ena sidan av älven och samfälligheten Skellefteå Kvarnforsliden s:3, Skellefteå Kvarnforsliden 1:7 samt Skellefteå Kvarnforsliden 1:13 på andra sidan av älven.

I den utsträckning överenskommelser inte träffas med berörda fastighetsägare yrkar bolaget tvångsrätt med stöd av 28 kap. 10 § miljöbalken att tillfälligt få ta dessa fastigheter i anspråk. Utrivning samt de skyddsåtgärder som sökanden avser utföra för att minska negativ påverkan från utrivningen anser sökanden innefattas i den huvudsakliga vattenverksamheten, det vill säga tillgodogörande av ytvatten samt vattenreglering. Därmed kan mark- och miljödomstolen med stöd av 28 kap. 10 § 3 och 4 p. miljöbalken meddela tvångsrätt för dessa åtgärder (se t.ex. Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätts avgörande i mål M 6153-16 och Mark- och miljödomstolen vid Umeå tingsrätts avgörande i mål M 1508-16). Avtal har träffats med ägarna till fastigheterna Skellefteå Falkliden 1:2 och 1:3.

I tabellen nedan redovisas en uppskattning av hur stor yta som behöver ianspråk tas avseende respektive fastighet.

Tabell 2. Yta som behöver ianspråk tas

Fastighet	Area som tas i anspråk
Kvarnforsliden 1:13	Ca 1400 m ²
Kvarnforsliden 1:7	Ca 250 m ²
Kvarnforsliden s:3	Ca 950 m ²
Falkliden 1:2	Ca 550 m ²
Falkliden 1:3	Ca 350 m ²

Någon skada bedöms inte uppkomma för berörda fastighetsägare, då den mark och de vägar som nyttjas kommer att återställas i den mån bolaget och berörda fastighetsägare inte kommer överens om annat.

Sakägare

Berörda fastigheter består av de fastigheter som berörs direkt av anläggningsåtgärderna samt är belägna i dammens närområde. Någon påverkan på vattenförhållandena i älven i övrigt kan inte förväntas.

Björkdalsgruvan AB har tillstånd till uttag av processvatten för sin verksamhet, i en omfattning om 50 l/s. Uttaget sker i en punkt alldeles uppströms dammanläggningen. Dialog har skett med bolaget för att finna en lämplig lösning för att bibehålla möjligheten till ett oförändrat vattenuttag. Den lösning som diskuterats mellan parterna är att fördjupa området vid intaget. Under tiden den nuvarande intagspunkten fördjupas (under ca någon vecka) kommer det vara nödvändigt att använda en provisorisk lösning, exempelvis i form av en dränkbar pump på Kågeälvens botten något uppströms området för rivning och återställning. Den närmare utformningen av en sådan provisorisk lösning bestäms förslagsvis i samråd mellan parterna.

Ersättningsgill skada bedöms inte uppkomma för berörda fastighetsägare och någon ersättning utöver de skadebegränsande och kompenserande åtgärderna erbjuds därför inte i målet.

Övriga berörda intressen

Kågeälvens nedre fiskevårdsområde förvaltar fisket från mynningen vid Kåge till byn Gran ca 7 km nedströms Storfallet. Kågeälvens övre fiskevårdsområde förvaltar fisket från Storkågeträsket till Kamsån och Klintån. Området däremellan förvaltas av Storfallets fiskevårdsområde.

Planerade åtgärder bedöms enbart som positiva för fiskevårdsområdesföreningarnas intressen.

Brobanan på dammens krön används enligt uppgift sporadiskt för överfart (bron är avstängd för fordonstrafik sommartid) och tillfartsvägar till angränsande fastigheter finns. Dialog har förts med berörda fastighetsägare som upplysts om planerade åtgärder. Avsikten är att i samband med utrivningen rusta upp befintliga vägar som berörs av åtgärderna.

Någon rätt att utnyttja eller bibehålla brobanan finns inte föreskriven i gällande tillstånd och därmed inte heller någon rättslig förmån som bolaget har skyldighet att ersätta vid en utrivning.

Tidsplan och oförutsedd skada

Sökande avser utföra sökta åtgärder under en säsong och så snart som möjligt efter lagakraftvunnen dom. Arbetena beräknas ta ca 2–3 månader och enligt föreslaget villkor ska grumlande arbeten i vatten utföras mellan 15 juni och 15 september. För att ha god möjlighet att planera arbetet och marginaler för eventuella efterjusteringar anser sökande att det är lämpligt att den tid inom vilken arbetena ska vara utförda fastställs till 5 år.

Bolaget föreslår att tiden för anmälan av oförutsedd skada fastställs till 5 år från att utrivningen har utförts och detta anmälts till länsstyrelsen.

INKOMNA YTTRANDEN

Mark- och miljödomstolen har kungjort ansökan. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten har avstått från att yttra sig i målet.

Länsstyrelsen

Omfattningen av utrivningen

Länsstyrelsen saknar en mer utförlig utredning om hur vattendraget har brett ut sig historiskt då det behövs för att bedöma vilka anläggningsdelar som eventuellt kan lämnas kvar utan att riskera att orsaka en negativ påverkan på miljön. Det gäller såväl dammvallar som kvarvarande delar av kraftstationen inklusive utloppskanalen. En modellering av referensförhållande behöver visa vattendragets utbredning utan mänsklig påverkan som till exempel avstängda sidofårar och piren som ligger strax uppströms dammen på vänster strand. Sökandens utredningar som

ligger till grund för bedömningen att anläggningen efter utrivningen inte har någon påverkan på vattnets djup eller läge är bristfällig.

Eftersom det saknas underlag anser länsstyrelsen att försiktighetsprincipen ska tillämpas och att hela vattenanläggningen ska tas bort. Genom att riva ut hela vattenanläggningen säkerställs att inga kvarvarande rester påverkar vattnets utbredning och naturliga processer negativt i ett långsiktigt perspektiv. Det är viktigt då ett återkallande av tillståndet och utrivningen innebär att bolagets underhållsansvar upphör.

Utrivning av dammvallen

Det är viktigt att vattendraget efter utrivningen tillåts att fungera så naturligt som möjligt, till exempel att älven breddar när flödet är högre och att nya sidofåror kan bildas. Sökanden har inte visat att omfattningen på utrivningen av dammvallen enligt deras förslag är tillräcklig för att Kågeälven ska kunna bredda på ett naturligt sätt vid höga flöden.

Vid utrivningen är det inte tillräckligt att utgå från vattendragets medelbredd. Genom att delar av dammvallen lämnas kvar så bildar den en barriär som förhindrar möjligheten för vattendraget att bredda vid höga flöden. Detta begränsar vattendragets svämplan och motverkar naturliga processer som bidrar till att omforma naturfåran. Länsstyrelsens uppfattning är att kvarvarande delar efter utrivning enligt sökandens förslag kommer finnas kvar under lång tid och därmed fortsatt kommer påverka vattnets utbredning vid Storfallet. Att vatten, i oklar omfattning, kan rinna genom de perifera delarna av dammvallen innebär inte att den dämmande och avsmalnande effekten upphör i och med att åtgärderna är genomförda.

De ritningar som lämnats in är otydliga då det saknas definitioner och förklaringar av vad som visas. Ritningarna visar inte heller hela dammvallens sträckning. Av den tekniska beskrivningen framgår att dammvallen är ca 50 m bred idag. Om sökanden återskapar ett ca 20 m brett bottenområde i dammlinjen återstår ca 30 m av dammvallen. En del av den kvarvarande delen kommer utgöra släntning, men det är otydligt hur mycket därutöver som lämnas kvar utan åtgärd. Redovisade sektioner i ritningarna tyder på att det lämnas kvar material som fortsatt kommer att tränga ihop vattendraget vid dammlinjen. Vid länsstyrelsens tolkning av ritningarna framstår det som att en stor del av det material som tillförts vid anläggandet av dammen kommer att finnas kvar.

En dammvall är konstruerad för att dämna vatten och har en uppbyggnad som gör den mer svåreroderad än naturlig mark. Erosion i naturlig omfattning kan därför inte förväntas om delar av dammvallen lämnas kvar. Sökanden planerar dessutom att placera ut natursten på dammvallens avschaktade släntytter. Utan någon närmare beskrivning av utformningen ser vi en risk i att detta blir ett erosionskydd och att den naturliga erosionen försvåras ytterligare.

Utrivning av övriga anläggningsdelar

Utifrån höjdprofilen nedströms Storfallet är vattendragets botten på ungefär samma nivå som utloppskanalen. Kanalen är grävd och på sidan om finns de massor som uppkom vid anläggandet. Vallen bildar en avgränsning från dagens älvfåra. Utifrån höjdprofilen bedömer länsstyrelsen att det är mycket troligt att älven skulle breda ut sig över området för utloppskanalen om inte bredden vid Storfallet och rensvallen var begränsande. Att området vid utloppskanalen idag är skogbevuxet är därmed sannolikt en följd av åtgärderna vid kraftverket.

Kraftstationsbyggnaden och massorna upplagda i anslutning till utloppskanalen utgör vattenanläggningar och ska normalt rivas ut vid en ansökan om återkallelse. Vallen intill den grävda utloppskanalen och resterna av stationshuset kan enligt länsstyrelsen hindra älven från att bredda på ett naturligt sätt och bilda sidofåror nedströms Storfallet. Denna risk för negativ påverkan på miljön innebär att dessa anläggningsdelar också ska rivas ut.

Storfallet är en svår passage för fisk och sökanden menar att det är osäkert om lax kunnat passera historiskt. I de centrala delarna av vattendraget är Storfallet en naturlig svår passage som kommer kvarstå även efter utrivningen. Däremot kan det inte uteslutas att fisk skulle kunna passera vid stora högflöden om vattendraget tillåts att bredda naturligt. Med en utrivning av alla anläggningsdelar finns förutsättningar för bildande av sidofåror med lägre lutning som ökar möjligheterna för fiskvandring av simstarka arter.

Rimlighetsavvägning

Det saknas underlag som styrker att det är orimligt att sökanden ska behöva riva ut hela dammvallen samt rensvallen vid utloppskanalen. För att länsstyrelsen ska kunna ta ställning i en rimlighetsavvägning mellan kostnader och miljönytta behöver sökanden presentera underlag som visar på vilka kostnader som uppstår för utrivning av de delar som sökande vill lämna kvar. Det vill säga delar av höger dammvall, vänster dammvall, rensvallen vid utloppskanalen samt resterna av kraftstationshuset. Vi anser att kostnaderna ska redovisas separat för de olika delarna, då en rimlighetsavvägning med tillräckligt underlag skulle kunna resultera i olika bedömningar för de olika delarna. Länsstyrelsen bedömer att rensvallen och kraftstationsbyggnaden utgör en samlad påverkan på möjligheten till breddning av vattendraget nedströms Storfallet och kostnaderna för utrivningen av dem kan därför redovisas samlat.

Åtgärder för att säkerställa vattenuttaget till Björkdalsgruvan

Länsstyrelsen anser att åtgärderna för att säkra vattenuttaget till Björkdalsgruvan ska ske på ett sätt som inte påverkar möjligheten att genomföra en total utrivning av dammen negativt. Det vill säga den utrivning som krävs för att vattendraget ska kunna bredda på ett naturligt sätt och återskapa de naturliga erosionsprocesserna.

Bolaget har gjort en utredning av möjliga lösningar för att säkerställa fortsatt funktion av Björkdalsgruvans vattenuttag strax uppströms dammen. Enligt den

tekniska beskrivningen planerar bolaget att fördjupa och anpassa botten i anslutning till vattenuttaget.

Länsstyrelsen anser att skyddsåtgärder för Björkdalsgruvans vattenuttag inte bör föreskrivas som villkor för utrivningen, då det är en fråga av civilrättslig karaktär. Anläggandet av rännan regleras istället genom att det omfattas av det allmänna villkoret och åtaganden av sökanden. För det fall domstolen gör bedömningen att villkor behöver föreskrivas som skyddsåtgärder för vattenuttaget behöver det preciseras vad villkoret ska reglera. Det är inte lämpligt att överlåta till tillsynsmyndigheten att avgöra vad som omfattas av ”erforderliga skyddsåtgärder” och när villkoret därmed ska anses som uppfyllt.

Så som villkorsförslaget är formulerat nu bedömer länsstyrelsen att sökanden blir ansvariga för att fortsatt tillgodose funktionen av skyddsåtgärderna (rännan på älvbotten) så länge Björkdalsgruvan nyttjar det tillståndsgivna vattenuttaget. Eftersom sökanden vill avsluta sin verksamhet på platsen är länsstyrelsen tveksamma till lämpligheten av ett sådant villkor.

Kulturmiljö

Det är positivt att bolaget värnar om kulturmiljön. Länsstyrelsen vill dock förtydliga att de kvarvarande lämningarna inte är fornlämningar vilket innebär att det inte krävs något tillstånd för att göra de åtgärder som krävs vid en total utrivning.

Det kan komma att behöva göras en avvägning mellan betydelsen att lämna kvar anläggningsdelar för bevarandet av kulturmiljön och betydelsen att uppnå ett så naturligt vattendrag som möjligt. Länsstyrelsens bedömning är att en utrivning enligt ansökan innebär att läsbarheten av platsens historia minskar i sådan grad att det inte finns skäl att göra annan bedömning än att naturmiljön ska ges företräde framför kulturmiljön. Det finns därför inget hinder ur kulturmiljösynpunkt att riva ut kvarvarande dammdelar, rensvallen och kraftstationshuset.

Övriga synpunkter

Av miljöbedömningen framgår att bolaget kommer att ta fram ett kontrollprogram för genomförandet av arbetena, som en del i egenkontrollen. Det finns däremot ingen beskrivning av kontroll och uppföljning efter att åtgärderna är utförda. Länsstyrelsen skulle vilja att bolaget redogör för om och hur de kommer att följa upp om åtgärderna lett till att målbilden med utrivningen uppfylls.

Bygg- och miljönämnden i Skellefteå kommun

Bygg- och miljönämnden i Skellefteå kommun (nämnden) har anfört i huvudsak följande.

Det är viktigt att allt material från dammkroppens landfäste och tröskel tas bort ordentligt och i tillräckligt hög grad vid sidorna om vattendragets mittenfåra så att vattnet har möjlighet att strömma naturligt förbi platsen. Det ska inte finnas något kvar av dammkroppen som begränsar vattnets möjlighet att nå full bredd vid höga flöden. Detta för att möjliggöra en eventuell fiskpassage genom att det kan uppstå

sidofåror vid höga flöden förbi fallet så att dessa eventuellt skulle kunna bli vandringsbara vid vissa flöden. Strukturer nedströms Storfallets kraftverk, så som rester av den tidigare kraftverksbyggnaden och även tillhörande onaturliga strukturer, exempelvis upplagda massor av strandremsan öster om älvfåran, bör tas bort till fullo. Det material som utrensas nedströms dammen bör nyttjas för att återuppbygga naturliga strukturer i fåran.

Vattenintaget för Björkdalsgruvan får inte påverka utrivningen av landfästet vid Storfallets kraftverk. Utrivningen behöver ändå ske så att vattendragets naturliga nivå återställs. Det som lämnas kvar av dammen ska inte ha någon dämmande effekt av vattendraget på grund av Björkdalsgruvans vattenintag. Det bör också utredas om det är möjligt att ta bort eller minska omfattningen på den skyddande piren för Björkdalsgruvans vattenintag så att den inte begränsar vattnets möjlighet att nå en full bredd.

Sametinget

Sametinget har under förutsättning att arbetet med utrivningen sker under tid som angetts i ansökan, då det kan antas att berörda samebyar inte störs av verksamheten, inga synpunkter på ansökan. Sker arbetet under tid då renskötsel bedrivs på platsen bör det föregås av dialog med berörda samebyar för att undvika störningar på renskötseln.

Björkdalsgruvan AB

Björkdalsgruvans och Skellefteå Krafts gemensamma utgångspunkt är att parterna ska träffa ett frivilligt avtal om tillträde till fastigheten Skellefteå Kvarnforssliden 1:7 för de ansökta arbetena. Skellefteå Kraft har ansökt om tvångsrätt för det fall avtal inte kan träffas. Anläggningarna på Kvarnforssliden 1:7 är kritiska för Björkdalsgruvans verksamhet, och om en frivillig överenskommelse inte kan nås –vilket i och för sig är mycket osannolikt eftersom parterna har en god dialog –bedömer Björkdalsgruvan att de ansökta åtgärderna kan utföras utan tillträde till Kvarnforssliden 1:7. Bolaget motsätter sig därför yrkandet om tvångsrätt i förhållande till den fastigheten.

Om domstolen ändå beslutar om sådan tvångsrätt yrkar Björkdalsgruvan att rätten såvitt avser Kvarnforssliden 1:7 ska begränsas till det område som redovisas i avsnitt 6.1.1 i ansökans tekniska beskrivning. Kvarnforssliden 1:7 omfattar bland annat Björkdalsgruvans dagbrott, industriområde och stora delar av gruvdammarna. Av nyssnämnda avsnitt i den tekniska beskrivningen framgår att endast en liten del av fastighetens skifte 4 är av intresse för de ansökta åtgärderna. Tvångsrätten bör begränsas till det området.

Det vattenintag som bedöms påverkas av den planerade utrivningen är, som nämnt ovan, kritiskt för att Björkdalsgruvan ska kunna bedriva sin verksamhet. Det är av största vikt att Björkdalsgruvan fortsatt har en kontinuerlig försörjning av vatten genom intaget vid Storfallet. Björkdalsgruvan är positivt inställd till de skyddsåtgärder som föreslås och vill härvid endast understryka att tillståndet måste

medge en arbetsgång där kontinuerlig försörjning av vatten säkerställs även i skedet då arbeten vid Storfallet pågår.

Det är lämpligt att de tekniska detaljerna i skyddsåtgärdens utförande bestäms i detaljprojekteringen. För att kritiska delar av åtgärdens utformning ska fångas upp i de ramar som tillståndet kommer att uppställa, vill bolaget dock påpeka följande. Sökanden har anfört att den nya intagsfåran som ska förse Björkdalsgruvans vattenintag med vatten året runt ska anläggas så att den sträcker sig en bit ut i älven. Däremot framgår inte huruvida intagsfåran når den djupaste delen av älven. Om den inte gör det finns det en betydande risk för att intagsfåran blir torrlagd vid låga vattenflöden i älven. Björkdalsgruvan önskar därför att Skellefteå Kraft bekräftar att intagsfåran ska nå älvens djupaste del, så att detta blir en del av det allmänna villkoret.

På ingiven ritning saknas höjdlinjer avseende piren som finns precis uppströms Björkdalsgruvans vattenintag, vilket indikerar att åtminstone delar av den ska grävas bort i samband med anläggandet av den nya intagsfåran och det nya vattenintaget. Björkdalsgruvan uppfattar att så inte är fallet, men vill att Skellefteå Kraft bekräftar att piren ska vara kvar. Det är av mycket stor vikt att det finns en skyddande pir uppströms vattenintaget för att t.ex. skydda intaget mot isblock som kommer flytande i älven. Detta gäller även pirens höjd; om den blir lägre riskerar den att översköljas vid höga vattenflöden och förlora sin skyddande effekt.

Även om Björkdalsgruvan bedömer att den föreslagna skyddsåtgärden är väl utformad och långsiktigt hållbar med sådant normalt underhåll som bolaget redan idag utför, anser bolaget att tiden för anmälan om oförutsedd skada bör vara längre än de fem år som Skellefteå Kraft har yrkat. Det är viktigt att det går att utvärdera att åtgärden fungerar under olika förhållanden i älven, och för att ett större spann av säsongvariationer ska kunna fångas upp bör tiden vara längre än fem år.

Björkdalsgruvan vill framföra att de planerade åtgärderna, om de skulle ha utförts separat, enligt Björkdalsgruvans bedömning endast skulle vara anmälningspliktiga enligt 19 § förordningen om vattenverksamheter.

Storfallets fiskevårdsområde

De planerade åtgärderna för att återställa älven till en naturliknande karaktär är med största sannolikhet även positivt för annan fauna än fisk. Då fallet ligger inom deras fiskevårdsområde med kända lekplatser nedströms, bör en så liten påverkan som möjligt göras i närområdet till älven i samband med rivning av dammen för att undvika grumling/slamning. Dessutom bör det säkerställas att vårflod eller andra höga vattenflöden inte eroderar mark på något nytt sätt efter genomförd rivning. Desinfektionen av utrustning och arbetsmaskiner är särskilt viktigt och det är även viktigt att samtliga personer som är involverade i projektet medvetandegörs om faran med kräftpest och fisksjukdomar.

Östersjölaxälvar i samverkan och Kågeälvens nedre fiskevårdsområde

Östersjölaxar i Samverkan och Kågeälvens nedre fiskevårdsområde välkomnar Skellefteå Kraftaktiebolags avsikter att avveckla anläggningen vid Storfallet i Kågeälven.

De önskar förtydliga vad som tidigare diskuterats i samråd och vad som i viss mån framgår i de handlingarna kopplat till ärendet vad gällande utrivning och återställande av området.

De önskar att själva utrivningen av anläggningen görs så att naturliga förhållanden på platsen uppnås. Att ingen påverkan på vattnets djup men framför allt vattnets läge kvarstår efter åtgärder. En utrivning av dammvallen, det som idag utgör brofästen på bägge sidor samt vägbank återställs så att ursprunglig botten och bredd fullständigt grävs fram så att älven kan bilda svämplan och fortsatt erosion av området.

Det är av största vikt att betong, tillförda fyllnadsmassor och sprängsten tas bort från området. Den ursprungliga fåran eller fårorna nedströms fallet är idag överväxta och sannolikt igenfyllda.

Älvfåran nedströms fallet är kanaliserad och rester av brytare och rensmassor som grävts upp i samband med anläggandet finns längs stränderna. Alla de åtgärder som gjorts för kraftverket i Storfallet i älvfåran och dess närområde så väl uppströms som nedströms dammen bör återställas till ursprungsförhållandena som rådde före kraftverket byggdes. Arbetet med återställningen bör utföras av en kunnig och erfaren arbetsledare med god kännedom av området och Kågeälven.

Stavaträsk skoterklubb

Stavaträsk Skoterklubb önskar att bron i Storfallet behålls, renoveras eller ersätts med en ny bro. Bron i Storfallet är en viktig länk för lederna som sammanbinder Kågedalen med Boliden, Stavaträsk, Jörn och Storklinta. Bron i Storfallet är den enda säkra leden över Kågeälven för skoteråkare vintertid. Prioritet måste vara säkerheten för de som passerar detta vattendrag.

Ulla Lundmark Pettersson och Jan-Erik Pettersson

De är ägare till fastigheten Skellefteå Storselet 7:3 som ligger 1,5 km från Storfallet. De är oroliga att det inte kommer att finnas någon bro över älven vid Storfallet då denna bro nyttjas frekvent (främst vår, sommar och höst) av närboende i Kvarnforsliden, Storselet och Svedjan. Det är en naturnära och vacker vandringsled och en möjlighet att ta sig över älven från Kvarnforsliden till Falkliden. Bron är också perfekt för skoterleden som går vidare till bl.a. Storkågeträsk och Stavaträsk. Det är en välskött och välanvänd skoterled med en naturlig sträckning över bron och vidare. Man kan även med fördel promenera eller åka skidor på och vid skoterleden. Redan innan Storfallet byggdes för vattenkraft, fanns en bro över fallet. Ett återställande till som det var innan kraftverket bör därmed innehålla en bro. Den tycks ha gått över på samma ställe som nuvarande bro enligt vad som framgår av domen från år 1920.

De är oroliga att vårfloden ska bli ännu större efter åtgärderna. Det finns i så fall en risk att deras kallkälla och pumphus hamnar i älvens strömmar. Den står alldeles öster om älven, nära vattendraget. Deras önskan är att bron över Storfallet bibehålls eller att det byggs en ny bro för att bibehålla den värdefulla och väl använda naturstigen. De önskar också att åtgärder genomförs som säkrar deras vattentillförsel.

Kent Lindholm och Britt Inger Lindholm

De har inga invändningar gällande rivning/utförande av dammarbetena eller nyttjande av befintlig väg över Skellefteå Falkliden 1:2, förutom nedanstående synpunkter och krav.

De ställer sig tveksamma till bedömningen att rivningen inte kommer att medföra någon förändring av flödesdynamik eller medföra någon översvänningsrisk vare sig lokalt eller på andra platser i Kågeälven. Ca 570 m nedströms ligger en vägbank (nära älven) efter infartsväg till bostad (fastighet Skellefteå Storselet 4:1) som delvis ligger på deras fastighet Skellefteå Kvarnforsliden 1:5. Den vägbankens höjd är bara någon decimeter från att bryta igenom vid vissa höga vårfloder. Dammen vid Storfallet har fungerat som en flaskhals/dämning där nivån uppströms har stigit nästan upp till brobanan och hindrat att banken havererar under de få dagar då vårfloden varit som högst/värst. Sökanden ska utreda och utföra eventuella åtgärder för att hindra bortspolning av vägbanken då man genom rivning av dammen också möjliggör större flöden än tidigare. Det ligger två vattenföretag (nära Mörttjärnsbäcken) som kommer att beröras/svämma över vid eventuellt genombrott. Om bolaget är säkert på att utrivningen inte kommer att påverka vattenföretagen vid Mörttjärnsbäcken, vägbank, vattentäkt eller pumphus nedströms Storfallet och att inga ytterligare skyddsåtgärder krävs, ska bolaget lämna en skriftlig försäkran/garantier på att om det mot förmodan ändå skulle ske, så står bolaget för alla kostnader som kan bli följden vid ett haveri av vägbanken.

Det finns uppgifter på det funnits en broöverfart beläget där dammen är (som även dokumenterats i ansökan 1920) före 1850 talet och otvivelaktigt före 1880 ska "urminnes hävd" gälla och överfarten lösas genom en ny bro. Bolaget ska inte behöva stå för underhållet i framtiden, förutom under en 2-årig garantitid. Ersättningsbron bör vara en enklare bro som håller för mindre fordon som typ snöskoter och fyrhjulingar. Idag används den av fritidsfolk/motionärer, snöskoterled, småviltjägare, älgjägare samt frekvent vid transport av älg under älgjakten. De använder bron för uppsyn av fastigheten Skellefteå Falkliden 1:2 inklusive skogsarbeten. Det blir naturligt då fastigheten Skellefteå Kvarnforsliden 1:5 fungerar som andra bostad. Den fungerar även som en viltpassage för småvilt, typ hare, räv och rådjur mm.

Inga Lundmark

Hon äger fastigheten Skellefteå Kvarnforsliden 1:4. Dammanläggningen är en bro över älven. När dammanläggningen uppfördes så revs den bro som fanns i anslutning till vattensägen vid Storfallet. Dammanläggningen har inte varit i bruk

sedan 60-talet men bron har brukats. Det har funnits en bro från 1880-talet och framåt och samma behov av bro kvarstår även om dammanläggningen rivs.

En broförbindelse ska finnas över älven och den ska fungera för ett överkorsande av älven för både gående och lättare fordon. Om det är Skellefteå kommun eller Skellefteå Kraftaktiebolag som ska tillse att det finns en broförbindelse lämnar hon osagt, men hon finner det orimligt att utrivning av kvarvarande dammanläggning även ska innebära att älven inte längre överkorsas av en bro.

Stefan Engström

Bro över Kåge älv vid Storfallet

Han äger fastigheten Skellefteå Storselet 4:1. Vid Storfallet utgör Kågeälven gräns mellan byarna Falkliden och Kvarnforsliden, den förra byn ligger på västra sidan älven och den senare på östra sidan älven. Per Johansson Falkman, född 1786 i Norrlångträsk var den förste nybyggaren i Kvarnforsliden, han tog också upp det nybygge som kom att heta Falkliden. En av Falkmans söner övertog Falkliden, denne föddes 1825 och han bosatte sig där som ung. På en karta daterad 1902 som är upprättad i samband med ägodelning av Falkliden framgår att det fanns en broförbindelse mot Kvarnforsliden över Kågeälven vid Storfallet. Hans tolkning av kartan är att denna bro låg på samma ställe som där nuvarande bro ligger. Att det funnits en tidigare bro har sedan länge bortgångna ortsbor berättat, det ska också ha inträffat en olycka på den gamla bron där en häst var inblandad, vilket år den händelsen utspelades finns däremot inte nedtecknad vad han känner till. Med beaktande av vem som tog upp nybygget Falkliden så fanns med stor sannolikhet redan före 1880 vid Storfallet en fast broförbindelse över Kåge älv, som människor och hästtransporter kunde trafikera.

I gällande dom från 1920 för Storfallets kraftverk finns på sidan 9 följande skrivning: "Enligt vad parterna upplyste, hade dammen uppförts i ungefär på samma plats, där den i ansökningshandlingarna omnämnda byvägsbron legat. I stället för nämnda bro hade å dammets krön anordnats vägbana med räcke å nedströmssidan, vilket dock saknade nödig stadga. Utfartsvägen från Falkliden hade för att vid västra stranden vinna anslutning till den å dammen befintliga körbanan omlagts å en sträcka av cirka åtta meter". Det framgår tydligt att det tidigare funnits en bro över älven på ungefär samma plats som dammen uppförts och att utfartsvägen från Falkliden löpte mot Kvarnforsliden över denna bro.

I domen framgår också att "Den å västra stranden till dammbyggnaden anslutna utfartsvägen från Falkliden skall genom påfyllnad av pinmo eller annan fast jordart höjas i jämnhöjd med dammkrönet". Hans tolkning av domen är att om fastigheterna i Falkliden saknat rättighet att utnyttja bron som tillkom i samband med bygget av Storfallets kraftverk, då skulle skrivningen i domen varit annorlunda beträffande utfartsväg från Falkliden.

Den bro som nu finns över Kågeälven vid Storfallet utnyttjas mycket flitigt hela året av ortsbor för gångtrafik vid rekreation, under barmarksperioden även cykeltrafik och vintertid av övrig allmänhet för trafik med snöskoter. Som ortsbö har han stort

intresse av att den möjlighet som idag finns att passera över älven vid Storfallet finns kvar även i framtiden. Han menar också att den möjligheten har funnits sedan urminnes tider. Skellefteå Kraft måste därför utifrån urminnes hävd bygga en ersättningsbro för gångtrafik och trafik med fyrhjuling eller snöskoter på samma plats, om den nu befintliga bron blir riven. Det behöver däremot inte innebära att sökanden ska tvingas stå för underhåll av en sådan ersättningsbro.

Risker vid eventuella förändringar av vattenflödet i älven nedströms Storfallet

Den befintliga bron i Storfallet vilar på gjutna landfästen, avståndet mellan dessa är ca 10 m såväl vid älvens botten som längst upp under körbanan och allt vatten tvingas igenom den passagen. Eftersom älven uppströms Storfallet vid höga flöden är mångdubbelt bredare än vattenvägen under bron bör detta medföra att ett hastigt vattentillskott i flödet uppströms bron blir mindre märkbart nedströms bron på grund av den dämningseffekt som den 10 m trånga vattenpassagen under bron innebär.

Om bron rivs kommer den trånga passagen att ersättas av en avsevärt bredare vattenväg, fördröjningseffekten på vattenflödet som passagen under bron idag kan skapa finns då inte längre och detta kan vid extrema flöden medföra negativa konsekvenser nedströms bron. Ca 550 m nedströms Storfallet ändrar älven kraftigt riktning där den viker mot nordväst, i anslutning till älven finns här en väg som löper över fastigheten Skellefteå Kvarnforsliden 1:5 och över hans fastighet Skellefteå Storselet 4:1.

Om man följer älven ytterligare ca 500 m kommer man till Lillfallet. Där trängs vattnet ihop mellan två berghällar som ligger mitt mot varandra på vardera sidan om älven. Den passagen är att betrakta som ett nålsöga för vattnet i älven. I somras när vattenföringen var som lägst kunde en vältränad person hoppa över älven där berghällarna gör vattenvägen som smalast. Den dämmande effekt för vattnet som uppstår i Lillfallet är mycket tydlig och under vårfloder märks detta ända upp till platsen där älven rinner utmed vägen som nämns ovan. Ju högre vattenflödet är i älven desto längre uppströms Lillfallet märks dämningseffekten som finns där. De år då snötillgången inom älvens avrinningsområde uppströms varit mycket riklig och/eller snösmältningen hastig så har vattennivån i älven nått upp till vägbanan och de har då tvingats lägga upp en vall av tätt material mitt på vägbanan där vattnet annars skulle brutit igenom. Om älven tillåts rinna över vägbanan riskerar denna att spolas bort. Vattentäkten som försörjer två hushåll med åretruntboende och tre fritidshus i Kvarnforsliden löper då stor risk att skadas. Den vattentäkt som utnyttjas av två hushåll i Storselet och två hushåll i Slyberget med åretruntboende samt ett par fritidshus riskerar också att skadas om älven bryter genom vägen.

Konsekvensbeskrivningen som Skellefteå Kraft lämnat är ofullständig eftersom den inte tar hänsyn till tänkbara förändringar av vattenförhållanden som kan uppstå i älven nedströms Storfallet om bron rivs. Om bron i Storfallet ska rivs så ska Skellefteå Kraft bekosta höjning av ovan nämnda vägbank som löper över fastigheterna Skellefteå Kvarnforsliden 1:5 och Skellefteå Storselet 4:1, den vägsträcka som berörs är ca 130 m lång. Byggande av en vall med längden ca 50 m mot skogsmarken strax nedströms den skarpa krök där älven vänder mot nordväst är

också befogat. Vid mycket högt vattenstånd i älven rinner vattnet här genom skogen och vidare mot en vägtrumma som inte klarar det flöde som krävs för att dämning mot trumman inte uppstår. Vallen ska bekostas av Skellefteå Kraft.

Försiktighetsprincipen bör här gälla och vid dimensionering av vägbankens höjning samt utformning av vallen mot skogsmarken ska åtgärderna klara att stå emot alla framtida vattenflöden som kan uppstå i älven. I sammanhanget minns man särskilt en extrem vårflod under 1970-talet. Det året nådde Kågeälven ca 1 dm över körbanan på bron i Storfallet.

Sökanden har bedömt att inga skyddsåtgärder krävs för vägbank och vattentäkter om utrivning av anläggningen i Storfallet genomförs. Då sökanden gör den bedömningen så kräver han att Skellefteå Kraft AB lämnar skriftlig garanti på att företaget i all framtid bekostar och reparerar de skador som uppstår om älven bryter genom vägbanken.

Kerstin Fjellström

Hon äger fastigheten Skellefteå Falkliden 1:3 och har vid huvudförhandlingen i målet uppgett att hon instämmer i vad övriga närboende anfört beträffande vikten av att det finns en bro på platsen.

BOLAGETS BEMÖTANDE

Historiska förhållanden och omfattningen av utrivningen

Det är inte rimligt att inom ramen för detta mål efterfråga en modellering av historiska förhållanden, när den åtgärd som är föremål för prövning uppenbart endast har positiva konsekvenser för vattenmiljön, och i det aktuella fallet skulle inte heller en sådan utredning vara relevant. Frånsett dämningen vid Storfallet påverkas älven idag liksom historiskt, av annan mänsklig verksamhet, till exempel från sågverk, rensning, kanalisering och stängning av sidofårar för flottning, dammar och vattenuttag. Ett vattendrag som Kågeälven förändras naturligt med tidens gång, vilket gör att det inte är meningsfullt att fastställa en historisk utbredning eftersom denna har förändrats och kommer att förändras med tiden. Sökanden anser att de handlingar och utredningar som finns redovisade i målet väl fyller sitt syfte och tydligt visar att uppbyggnaden genom bolagets damm vid Storfallet försvinner och ersätts av naturliga förhållanden.

Innan kraftstationen anlades fanns vid dammen en överfartsbro och flottningsanordningar i form av stenkistor och ledbommar på såväl uppströms- som nedströmssidan. Mot denna bakgrund går det inte att med säkerhet fastställa exakt vilka förhållanden som rådde på platsen innan den nuvarande kraftstationen uppfördes. Det är inte heller rimligt att fastställa något exakt referensförhållande, eftersom vattendrag och deras omgivningar är föränderliga naturmiljöer.

Med utrivning enligt 11 kap. 19 § miljöbalken förstås borttagandet av en vattenanläggning utan att någon annan sätts i stället, vilket även göras partiellt (MÖD 2011:52). Av rättspraxis framgår att det vid en utrivning inte föreligger en skyldighet att riva ut samtliga anläggningsdelar fullständigt eller återställa den

tidigare naturmiljön. Prövningens omfattning styrs av ansökan och begränsas i det aktuella fallet till de av sökanden föreslagna utrivningsåtgärderna. Huruvida dessa är tillåtliga enligt miljöbalken samt vilka försiktighetsåtgärder som krävs för att minska och förebygga negativ omgivningspåverkan ska prövas bl.a. enligt 2 kap. miljöbalken. I denna prövning kan det vara fråga om att göra en rimlighetsavvägning mellan kostnader och nytta av åtgärder, men däremot inte i fråga om avgränsningen av ansökan, d.v.s. utrivningsåtgärderna i sig.

Bestämmelserna om omprövning för moderna miljövillkor tillkom som ett sätt att åstadkomma miljöanpassning av verksamheter för produktion av vattenkraftsel. Möjligheten att föreskriva om utrivning av verksamheten, antingen på grund av dess påverkan på EU-rättsliga förpliktelser, eller om verksamhetsutövaren medger detta måste anses som ett sätt att på ett effektivt sätt åstadkomma en sådan miljöanpassning. Naturligtvis kan en omprövning resultera i krav på åtgärder för en verksamhet som fortsatt kommer att bedrivas, även om verksamhetsutövaren inte har yrkat det. Men om verksamhetsutövaren inte vill att prövningen ska resultera i långtgående villkor utan hellre ser att tillståndet återkallas och anläggningen rivs ut har denne rätt till detta (jfr prop. 2017/18:243 s. 114–115). Det finns således ingen skyldighet för en verksamhetsutövare att fortsatt bedriva en vattenverksamhet mot sin vilja.

Det vore vidare en märklig rättslig konstruktion om utrivning enligt omprövningsinstitutet innebar större skyldigheter för verksamhetsutövaren än vid en ansökan om tillstånd till utrivning. Följaktligen framstår det som självklart att det inom ramen för omprövningsförfarandet finns en rätt för verksamhetsutövaren att riva ut sin anläggning för att undvika ett fortsatt ansvar för en vattenanläggning, och för denna utrivning kan föreskrivas om skyddsåtgärder och försiktighetsmått. Däremot kan det inte föreskrivas en skyldighet för verksamhetsutövaren att fortsatt bedriva vattenverksamhet vid en vattenanläggning som en skyddsåtgärd i sig.

I aktuellt fall har bolaget yrkat att domstolen ska återkalla gällande tillstånd samt förordna om utrivning av de dämmande delarna av befintlig dammanläggning. De i ansökan beskrivna åtgärderna är utformade för att anpassas till vattendraget och omgivningsförhållandena för att åstadkomma ett naturligt vattendrag. Domstolen ska bedöma om de ansökta åtgärderna är förenliga med miljöbalken och om utrivningsåtgärderna bedöms vara tillräckliga för att tillståndet ska återkallas och underhållsansvaret upphöra. Domstolen kan även föreskriva lämpliga skyddsåtgärder för utrivningen.

Ur miljösynpunkt framstår det inte motiverat att även riva ut perifera delar av dammens landanslutningar, eftersom det skulle medföra ytterligare arbeten, transportbehov och masshantering utan positiv nettoeffekt för miljön. I de perifera delarna utgörs dammen till största delen av stödfyllning (bestående av jord och natursten) och söndervittrade betongkonstruktioner som är utförda utan armering. Dessa delar kommer i viss omfattning att kvarlämnas, släntas av och ges en naturliknande karaktär. Delarna är i dagsläget i så dåligt skick att vatten skulle rinna genom de perifera dammdelarna om dämningen återupptogs. De delar som kvarlämnas kommer således inte att vara några täta dammdelar, utan en blandning

av förekommande material som över tid kommer att kunna påverkas av naturens krafter. Sökandens uppfattning är att åtgärden i allt väsentligt återställer platsen till naturliknande förhållanden och att Kågeälven kommer att ges möjlighet att passera Storfallet över en stor yta och att platsen över tid sannolikt kommer att variera.

Syftet med rätten till utrivning enligt 11 kap. 19 § miljöbalken är att möjliggöra att den långtgående skyldigheten att underhålla vattenanläggningar ska upphöra. Det ansvar som åvilar ägaren till en vattenanläggning är begränsat till skador orsakade av påverkan på vattenförhållandena. För att underhållsskyldigheten ska upphöra bör det således vara tillräckligt att de anläggningsdelar som medför en sådan påverkan på vattenförhållandena att det innebär en risk för skada allmänna eller enskilda intressen rivs ut. En sådan tolkning av regleringen av underhållsansvar samt rätt till utrivning är i linje med uttalanden i förarbeten till vattenlagen där det anges att det för att ägaren ska bli kvitt underhållsskyldigheten krävs att anläggningen rivs ut helt och hållet eller i varje fall till så stor del att vad som lämnas kvar inte medför någon fara för framtida skador. Av rättspraxis framgår att en utrivning kan vara partiell, d.v.s. att det inte är en förutsättning att samtliga anläggningsdelar tas bort för att tillståndet ska kunna återkallas. Sökanden har anpassat utrivningen så att de anläggningsdelar som bedöms medföra en påverkan på vattenförhållandena rivs ut. Att vissa anläggningsdelar kvarlämnas, till exempel rester av kraftstation och perifera delar av fyllningsdamm, bör sakna betydelse för underhållsansvaret eftersom de inte påverkar vattenförhållandena.

Platsens läsbarhet ur kulturmiljöperspektiv skulle också minska om även landanslutningar, resterna av kraftverksbyggnaden och utloppskanalen rivs bort från platsen. Varken resterna av kraftstationsbyggnaden eller de upplagda massorna i anslutning till utloppskanalen är belägna i vatten och påverkar därmed inte vattenmiljön, därför saknas anledning att ta bort dessa. Vissa massor i området (rensvallar av sten), nedströms dammen, härstammar från flottningsrensningar, vilket inte har något samband med kraftanläggningen och sökanden avser därför inte att återställa denna. Den andra rensvallen härrör från det tidigare kraftverkets utloppskanal och består av jordmaterial. Denna bör också lämnas kvar eftersom den inte har någon påverkan på vattenförhållandena, den har ett historiskt värde och då det för en återställning skulle krävas omfattande ingrepp i förekommande slänter och skogsmark för att ta sig fram till rensvallen med arbetsfordon och redskap.

Länsstyrelsen anför att det inte går att utesluta att fisk skulle kunna passera vid stora högfloden om vattendraget tillåts bredda naturligt. Sökanden anser att det är ett orimligt högt beviskrav att ställa vid en tillståndsprövning, och konstaterar att planerade åtgärder måste anses fullt tillräckliga för att skapa naturlika förutsättningar. Vidare erinras om att det i tillståndsdomen redovisats att det inte bedömdes finnas förutsättningar för fisk att vandra upp för Storfallet, med undantag för ål. Det finns ingen rättslig grund för att påstå att en utrivning ska innebära återgång till helt naturliga förhållanden (motsvarande referensförhållandet). Av förarbeten till bestämmelsen om utrivning framgår att en utrivning ska ske i enlighet med balkens mål- och hänsynsregler, vilket innebär att försiktighetsåtgärder ska vidtas för att förebygga skada och olägenheter. För att verksamhetsutövaren ska bli kvitt underhållsskyldigheten bör det i princip krävas att anläggningen rivs ut helt

och hållet eller i varje fall till så stor del att vad som lämnas kvar inte medför någon fara för framtida skador. Vidare föreskrivs att utrivning bör genomföras så att skador på allmänna eller enskilda intressen förhindras eller minskas. En utrivning enligt länsstyrelsens förslag är inte rimlig eller proportionerlig.

Syftet med aktuell ansökan är att riva ut de anläggningsdelar som har en påverkan på vattnets djup eller läge och att återskapa naturlika förhållanden. Åtgärdernas omfattning är förhållandevis begränsade och sökanden har anlitad erfaren expertis för att utföra de utredningar som legat till grund för ansökan och kommer att säkerställa detta även vid utförandet. Hos bolaget finns också betydande erfarenhet av utförande av denna typ av åtgärder, kunskap om den specifika anläggningen samt lokalkännedom. Huvudskälet till att svämplan saknas och att naturliga erosions- och sedimentationsprocesser inte uppträder i naturlig omfattning bedöms vara rensvallar och stängda sidofårar till följd av tidigare flottningsverksamhet på Kågeälven. Dessa anläggningar och verksamheter har inget samband med bolagets anläggning.

Skyddsåtgärder för Björkdalsgruvans vattenintag

Björkdalsgruvan har en tillståndsgiven rätt till vattenuttag och det är inte aktuellt att inom ramen för denna ansökan inskränka tillståndet för att återskapa orörda förhållanden utan avsikten är att vidta erforderliga skyddsåtgärder för att bibehålla nuvarande förutsättningar för intaget.

Skyddsåtgärden syftar således till att säkerställa vattentillgång även när kraftverksdammen rivs ut och innebär att

- en fördjupning i form av en ränna grävs ca 5 m uppströms nuvarande damm vinkelrätt mot Kågeälvens strömningsriktning,
- rännan ges en lutning om ca 2 %, vilket ger en längd om ca 15 m,
- tvärprofilen görs trapetsformad med en släntlutning om ca 1:1.5,
- i rännans yttre del (ute i älven) fördjupas botten ca 0,5 m och i rännans inre del (vid intagspunkten) ca 1,4 m.
- intagspunkten flyttas ca 1,5 m från sitt nuvarande läge (åt uppströmshållet).

Åtgärden är dimensionerad för att undvika att vattnet kring intaget bottenfryser och påverkar inte möjligheten att uppnå naturlika förhållanden i områden kring dammen. Sökanden avser att anpassa bottenförhållandena så att vattenintagets placeras vid den djupaste delen av älven, i berörd sektion. Med hänsyn till att vattendrag naturligt omformas kan det, precis som idag, krävas framtida underhåll för att bibehålla förutsättningarna. Den föreslagna försiktighetsåtgärden vid Björkdalsgruvans vattenintag avser skydds- och anpassningsåtgärder för gruvans anläggning i samband med utrivning. Dessa åtgärder innebär inte att det kommer att anläggas någon ny underhållspliktig vattenanläggning. Sökanden avser inte att utföra löpande underhåll eller ansvara för framtida funktion.

Den aktuella piren är inte belägen på sökandens fastighet och sökanden avser inte att ändra pirens utformning eller läge. Med hänsyn till pirens placering i förhållande till vattenintaget skulle slänter kunna komma att påverkas vid anpassning av vattenintaget. Detaljer avgörs vid projekteringen och i dialog med Björkdalsgruvan.

Länsstyrelsen har anfört att bolagets tidigare villkorsförslag avseende skyddsåtgärder för Björkdalsgruvans vattenintag inte bör föreskrivas som villkor utan istället regleras genom att omfattas av det allmänna villkoret och åtaganden av sökanden, då frågan är av civilrättslig karaktär. Vidare anför länsstyrelsen att villkorets formulering kan tolkas som att sökanden har fortsatt ansvar för skyddsåtgärdens funktion, vilket kan vara olämpligt då sökanden vill avsluta sin verksamhet. Sökanden har inget att erinra mot att villkorsförslaget utgår, men anser att åtagandet i sådant fall bör framgå av domslutet. Sökanden önskar förtydliga att skyddsåtgärderna är ett arbete som utförs i samband med utrivningen men att sökanden inte avser utföra löpande underhåll eller ansvara för framtida funktion. Förslagsvis kan åtagandet formuleras som att sökanden i samband med utrivning ska anpassa området för vattenintaget i enlighet med ansökan samt kompletteringar, för att inte förhindra fortsatt vattenuttag i nuvarande omfattning.

Bibehållande av en bro över Kågeälven

Sökanden förstår intresset av att bibehålla en överfart över älven på platsen. Bibehållandet av en bro för överfartsmöjligheter är dock inte en del av bolagets verksamhet. Befintlig bro bedöms vidare vara i dåligt skick och inte lämplig för överfart. Att renovera bron alternativt uppföra en ny bro är inte något som sökanden har för avsikt att göra då det medför en betydande kostnad samt ett framtida ansvar för underhåll. Sökanden äger inte heller berörda fastigheter kring älven och saknar därmed rätt att uppföra en ny bro.

Även om det sedan före kraftstationen uppfördes har funnits en bro vid Storfallet och skulle finnas en hävdvunnen rätt till en broöverfart kan detta inte innebära en skyldighet för sökanden att bibehålla anläggningen. I gällande dom för Storfallets kraftverk finns inte någon fastställd rättighet till överfart för omgivande fastigheter. Det finns därför inte någon ersättningsgill skada orsakad av förlusten av broöverfart. Att befintlig anläggning rivs ut utgör dock inte något hinder för att någon annan aktör, till exempel kommunen eller en förening, driver en process för att uppföra en ny bro och sökanden bistår gärna med information och stöd om så skulle vara fallet.

Kulturmiljö

Sökanden anser inte att det finns behov av någon ytterligare utredning eller beskrivning av kulturmiljön eller en avvägning i förhållande till naturmiljöintressen. De rester av kraftverksanläggningen som lämnas kvar påverkar inte vattenmiljön och att avlägsna dessa skulle endast innebära ett onödigt intrång i markmiljön samtidigt som anläggningarna kan ha ett visst värde genom att de belyser den historiska verksamheten på platsen.

Målbild

Målbilden med ansökta åtgärder är att återkalla tillståndet och att riva ut bolagets vattenanläggning. Utöver det kontrollprogram som föreslagits för arbetenas genomförande saknas enligt sökandens uppfattning skäl att följa upp att detta

ändamål uppfylls. Den uppdamning som nuvarande damm orsakar är begränsad i omfattning och påverkan på Kågeälvens vattenföring genom utrivningen har ingen betydelse, annat än i närområdet till dammen.

Tvångsrätt beträffande fastigheten Skellefteå Kvarnforsliden 1:7

Avtal kan ingås avseende tillträde till fastigheten Skellefteå Kvarnforsliden 1:7, men en rätt till ianspråktagande enligt 28 kap. 10 § miljöbalken utgör ett smidigt och ändamålsenligt sätt att åstadkomma tillträde inom ramen för prövningen. Sökanden har inget att erinra mot att ingå ett särskilt avtal, men vidhåller ändå yrkandet om rätt att ianspråka området i det fall avtal av något skäl ändå inte träffas. Sökandens yrkande om ianspråktagande av berörd fastighet bör dock mycket riktigt begränsas till det specifika område som ansökan avser.

Verkningar av utrivningen

Sökta åtgärder bedöms inte medföra ersättningsgill skada på grund av förändringar i vattenförhållanden. Med hänsyn till arbetenas omfattning och den begränsade tidsperiod som arbetena ska utföras bedöms föreslagna försiktighetsåtgärder vara relevanta och tillräckliga för att undvika negativ påverkan på vattenmiljön. Syftet med föreliggande ansökan är att riva ut de delar av anläggningen som har en påverkan på vattenförhållandena. Vattenflöden och erosion kommer således att vara mer naturliga och sökanden kommer inte att påverka hur erosion sker efter arbetena färdigställts.

Nuvarande anläggning i befintligt skick inte ändrar flödesregimen utan släpper förbi tillrinningen. Genom att flödet inte ändras av utrivningen påverkas inte heller vattenstånd eller vattenståndsvariation för den del av vattenförekomsten som ligger nedströms Storfallet. Det något förhöjda vattenstånd som anläggningen ger upphov till är lokalt och begränsat till en mindre del av vattenförekomsten strax uppströms anläggningen. Vid flödesförändringar förändras vattenstånden inom detta begränsade påverkansområde på samma sätt som vid en naturlig bergtröskel.

Sökanden bedömer att utrivningen inte kommer att påverka vattenföretagen vid Mörttjärnsbäcken, vägbank, vattentäkt eller pumphus nedströms Storfallet och att inga ytterligare skyddsåtgärder krävs. Avseende frågan om skriftlig försäkran eller garanti avseende eventuella skador på anläggningar orsakade ändrade vattenförhållanden hänvisar sökanden till anmälan av oförutsedda skador. Sökanden anser dock inte att det är rimligt att för all framtid åta kostnadsansvar för skador orsakade av haveri av vägbanken, då sådant kan bero på omständigheter som bolaget inte kan påverka, till exempel anläggningarnas skick eller extremväder. Vidare är syftet med åtgärden att riva ut anläggningen och återskapa naturliga förhållanden vilket kommer medföra att vattendraget kan omformas med tiden.

Oförutsedd skada

Sökanden anser inte att det finns anledning att bestämma tiden för anmälan av oförutsedd skada till 10 år och vidhåller att tiden för anmälan för oförutsedd skada ska bestämmas till fem år från att utrivningen har utförts. Sökanden anser att fem år

är en tillräcklig tidsperiod för att bedöma försiktighetsåtgärdens effekt vid olika säsongsvariationer.

DOMSKÄL

Mark- och miljödomstolen har den 24 oktober 2023 hållit huvudförhandling med syn i målet. Målet har avgjorts av en lagfaren domare, ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter.

Prövningsramen

Den som bedriver en tillståndspliktig vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel ska enligt 11 kap. 27 § miljöbalken se till att verksamheten har moderna miljövillkor. Med vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel avses bl.a. en vattenverksamhet som innebär vattenreglering eller annan påverkan på vattnets flöde och är avsedd för produktion av el genom omvandling av energin i strömmande vatten eller när verksamheten påbörjades var avsedd för sådan produktion (se 11 kap. 6 § miljöbalken). Idag pågår ingen produktion av el vid Storfallets kraftverk. Kvarvarande anläggning innebär dock en påverkan på vattnets flöde och när verksamheten vid Storfallet påbörjades var den avsedd för produktion av el genom omvandling av energin i strömmande vatten. Anläggningen vid Storfallet omfattas därför av bestämmelsen i 11 kap. 27 § miljöbalken om moderna miljövillkor.

Aktuell ansökan avser omprövning för moderna miljövillkor enligt 24 kap. 10 § miljöbalken. Enligt bestämmelsen ska tillståndsmyndigheten efter sådan ansökan upphäva, ändra och besluta nya bestämmelser och villkor i den utsträckning som behövs med hänsyn till skyddet för människors hälsa och miljön. Tillståndsmyndigheten ska dock återkalla tillståndet samt ålägga den som är ansvarig för underhållet av anläggningen att riva ut den och vidta de åtgärder som behövs för att förebygga eller minska skador genom utrivningen, om verksamhetsutövaren medger att tillståndet återkallas (se tredje stycket samt 24 kap. 4 § miljöbalken).

Då sökanden har medgett att tillståndet återkallas har domstolen således att pröva om återkallelse ska ske och – om så är fallet – om och i vilken omfattning som

anläggningen ska rivas ut och vilka skyddsåtgärder som behöver föreskrivas för att förebygga eller minska skador genom utrivningen.

Utredningen i målet

I målet aktualiseras inte fråga om specifik miljöbedömning eller krav på liten miljökonsekvensbeskrivning (se 6 kap. 20 § andra stycket miljöbalken). Av 22 kap. 11 § miljöbalken följer dock att mark- och miljödomstolen ska se till att utredningen i målet får den inriktning och omfattning som krävs.

Länsstyrelsen har i målet efterfrågat ytterligare utredningar, bl.a. om hur vattendraget har brett ut sig historiskt för att kunna bedöma vilka anläggningsdelar som kan lämnas kvar utan att riskera att orsaka en negativ påverkan på miljön. Sökanden har anfört att någon sådan utredning inte är nödvändig för den aktuella prövningen. Länsstyrelsen har i anledning av detta framställt yrkande om att utrivningen ska vara mer omfattande än vad sökanden har föreslagit. Mark- och miljödomstolen bedömer att underlaget är tillräckligt för prövningen i målet.

Rådighet

För att få bedriva vattenverksamhet ska verksamhetsutövaren ha rådighet över vattnet inom det område där verksamheten ska bedrivas. Var och en råder över det vatten som finns inom hans fastighet. Man kan också få rådighet genom en upplåtelse av fastighetsägaren eller, enligt vad som är särskilt föreskrivet, genom förvärv tvångsvis. Vidare har den som vill bedriva vattenverksamhet för detta ändamål rådighet om vattenverksamheten innebär vattenreglering. Med vattenreglering avses ändring av vattenföringen i ett vattendrag till förmån för annan vattenverksamhet (se 2 kap. 1–2 och 4 §§ lagen [1998:812] med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet, LSV, och 11 kap. 5 § miljöbalken). Kravet på rådighet för den som vill utföra vattenreglering är uppfyllt om företagaren har rådighet över vattnet på det ställe där vattnet ska komma till nyttig användning, t.ex. för kraftändamål (se Strömberg, Vattenlagen med kommentar, upplaga 1:1, 1984, s. 37).

Mark- och miljödomstolen kan konstatera att sökanden är ägare av strömfallsfastigheten Skellefteå Kvarnforsliden 1:8. Då aktuella åtgärder utgör led i att avsluta verksamheten med vattenreglering har bolaget den rådighet som krävs för verksamheten enligt 2 kap. 4 § LSV (jfr rättsfallet MÖD 2022:21).

Återkallelse av tillstånd

Sökanden har medgett att tillståndet återkallas och det har inte framställts någon invändning mot detta. Mark- och miljödomstolen bedömer därmed att det föreligger förutsättningar att enligt 24 kap. 10 § andra stycket 2 återkalla tillståndet som meddelats av Norrbygdens vattendomstol den 28 juli 1920 (mål Ans D 4/1920) med ändring den 19 augusti 1939 (mål Ans D 39/1939).

Utrivning av anläggningen

Ska anläggningen rivas ut?

I samband med återkallelsen har domstolen att besluta om åtgärder som avses i 24 kap. 4 § miljöbalken. Där framgår att mark- och miljödomstolen ska ålägga den som är ansvarig för underhållet av en anläggning att riva ut den och att vidta de åtgärder som behövs för att förebygga eller minska skador genom utrivningen. Istället för ett sådant åläggande kan domstolen på begäran av ägaren av en fastighet som skulle skadas av utrivningen förordna att skyldigheten att underhålla anläggningen och fullgöra övriga skyldigheter som ligger på anläggningens ägare ska övergå till fastighetsägaren till dess något annat bestäms. Till skydd för allmänna intressen får efter åtagande ett sådant förordnande också meddelas för staten, en kommun eller ett vattenförbund (se 11 kap. 20 § miljöbalken).

I aktuellt fall kan beslut om utrivning således endast underlåtas om underhållsskyldigheten överlåts på annan enligt 11 kap. 20 § miljöbalken. De närboende som deltog vid huvudförhandlingen klargjorde att de önskar att en ny överfart anläggs och att de inte vill överta underhållsansvaret för den befintliga dammen. Företrädare för allmänna intressen har godtagit att anläggningen rivs ut och något åtagande om att ta över underhållsansvaret har inte skett från staten eller

kommunen. Mot denna bakgrund finns inte skäl att underlåta att besluta om utrivning av anläggningen.

I vilken omfattning ska anläggningen rivas ut?

Sökanden har anfört att omfattningen av utrivningen styrs av ansökan och begränsas till de av sökanden föreslagna utrivningsåtgärderna och att det vore en märklig rättslig konstruktion om utrivning enligt omprövningsinstitutet innebar större skyldigheter för verksamhetsutövaren än vid en ansökan om tillstånd till utrivning. Mark- och miljödomstolen noterar dock att det inte är fråga om en ansökan om tillstånd till utrivning enligt 11 kap. 9 och 19 §§ miljöbalken, utan åläggande om utrivning enligt 24 kap. 4 och 10 §§ samma balk. Av förarbetena till 24 kap. 10 § framgår att det vid en omprövning för moderna miljövillkor ska beslutas de begränsningar och ställas de krav som behövs för att miljöanpassa verksamheten. Bestämmelsen innebär ett krav på prövningsmyndigheten att ställa de villkor som behövs för att åstadkomma ett tillräckligt skydd för människors hälsa och miljön. Om tillståndshavarens yrkanden i målet inte innebär ett tillräckligt skydd blir det prövningsmyndighetens uppgift att leda processen så att det underlag kommer fram som behövs för att kunna bestämma sådana villkor. Detta kan resultera i krav som inte yrkats av tillståndshavaren (se prop. 2017/18:243 s. 114). I bestämmelsen i 24 kap. 4 § miljöbalken, som hade sin motsvarighet i 15 kap. 6 § vattenlagen (1983:291), framgår vidare att det inte är fråga om tillstånd till utrivning i dessa fall, utan ett åläggande som beslutas av domstolen. Mark- och miljödomstolen bedömer mot denna bakgrund att omfattningen av utrivningen inte begränsas av sökandens ansökan.

Enligt ordalydelsen i 24 kap. 4 § miljöbalken ska domstolen ålägga den underhållsansvarige att riva ut *anläggningen*. I aktuellt mål framgår av tillståndsdomen från år 1920 att anläggningen utgjordes av dels en över älven gående dammbyggnad med fästen, dels en å vänstra stranden anordnad intagsöppning jämte tubledning, kraftstation och avloppskanal. Vidare skulle anläggningen kompletteras med spåntväggar, påfyllnad på utfartsvägen från Falkliden på västra stranden samt räcken på väg och damm. De senare delarna ska

enligt domstolen också räknas som en del av anläggningen. Av förarbetena till 15 kap. 6 § vattenlagen framgår att åläggandet om utrivning kan avse anläggningen eller delar därav (se prop. 1981/82:130 s. 572). Avgörande för bedömningen av omfattningen av utrivningen är enligt domstolen att det efter utrivning inte ska kvarstå något underhållsansvar enligt 11 kap. 17 § miljöbalken. Vidare ska beaktas att omprövning enligt 24 kap. 10 § miljöbalken bl.a. syftar till att verksamheter ska anpassas på sätt som behövs för att följa en miljökvalitetsnorm eller annan bestämmelse som följer av Sveriges medlemskap i EU (se prop. 2017/18:243 s. 114). Åläggande om utrivning av andra anläggningar, såsom Björkdalsgruvans pir eller lämningar efter flottningsepoken, prövas inte inom ramen för detta mål.

Enligt sökandens ansökan ska utrivning ske av dammkroppen men att perifera delar av dammens landanslutningar i viss omfattning kvarlämnas. Till största delen består dessa delar av dels stödfyllning i form av jord och natursten och dels av söndervittrade betongkonstruktioner som är utförda utan armering. Dessa delar kommer släntas av och ges en naturliknande karaktär. Någon utrivning behöver enligt sökanden inte ske av resterna av kraftverksbyggnaden eller utloppskanalen, men håligheter kommer att fyllas igen för att undvika risk för ras eller personskador. Sökanden har vid huvudförhandlingen åtagit sig att ta bort vissa betongdelar med uppstickande metall som utgör rester av den gamla kraftstationsbyggnaden.

Länsstyrelsen har yrkat att domstolen ålägger sökande att riva alla kvarvarande anläggningsdelar innefattande hela dammen inklusive dammvallen, resterna av kraftstationen samt utloppskanalen med rensvallen. Bygg- och miljönämnden i Skellefteå kommun har poängterat att det är viktigt att allt material från dammkroppens landfäste och tröskel tas bort så det inte finns något kvar av dammkroppen som begränsar vattnets möjlighet att nå full bredd vid höga flöden. Vidare bör enligt nämnden även rester av den tidigare kraftverksbyggnaden och upplagda massor tas bort till fullt. Kågeälvens nedre fiskevårdsområde och Östersjölxälvar i samverkan har anfört att utrivningen bör göras så att naturliga förhållanden på platsen uppnås och att ingen påverkan på vattnets djup eller läge kvarstår efter åtgärder.

Vid prövningen av utrivningens omfattning ska beaktas beslutade miljö kvalitetsnormer för ekologisk status för vattenförekomsten Kågeälven (WA45587568, SE721224-172466). Beslutad miljö kvalitetsnorm för vattenförekomsten är god ekologisk status 2027. Den ekologiska statusen har klassats som måttlig. Anläggningen kan bedömas ha en påverkan på vattenförekomsten då dammar generellt anses begränsa möjligheten för fisk att förflytta sig inom eller mellan berörda vattenförekomster. Detta kan medföra risk för sänkt status för fisk och konnektivitet i uppströms och nedströms riktning i vattendrag. Vad gäller den hydrologiska regimen och det morfologiska tillståndet för vattenförekomsten har den bedömda påverkan främst ansetts bero på att vattendraget använts som flottled. Som en möjlig åtgärd för att uppnå en bättre vattenkvalitet har Vattenmyndigheten föreslagit möjliggörande av upp- och nedströmspassage vid Storfallets kraftverk.

Mark- och miljödomstolen kan konstatera att det av handlingarna i målet framkommit att Storfallet redan innan den aktuella anläggningen anlades utgjorde ett hinder för vandrande fisk och att den enda fiskart som kunnat tänkas ta sig förbi Storfallet var ålen. Domstolen delar sökandens inställning att det inte åligger sökanden att vid en utrivning tillskapa möjligheter till fiskvandring som inte var möjlig vid anläggningens tillkomst. Det kan enligt domstolen också ifrågasättas om det är lämpligt att arter som under de senaste århundradena inte haft möjlighet att vandra förbi Storfallet tillskapas en sådan möjlighet då detta kan påverka uppströms levande fiskbestånd. En utrivning av hela dammen med tillhörande vägbankar kan visserligen medföra en bättre möjlighet för vattnet att vid högflöden bilda svämplan, i vart fall på den östra sidan av dammen, vilket är till fördel för vattenförekomstens morfologi. De branta omgivningarna på den västra sidan av dammen medför att detta inte kan komma i fråga i samma utsträckning på den sidan. Utrivning för att möjliggöra bildande av svämplan på den östra sidan skulle medföra en större vattenspegel ovanför fallet vid höga flöden. Nyttan för fiskvandringen torde dock bli marginell. Mot denna bakgrund anser domstolen att bolagets förslag till utrivning av dammen inte äventyrar möjligheten för vattenförekomsten att uppnå god ekologisk status och att förslaget i förhållande till beslutad miljö kvalitetsnorm

därför kan godtas. Mark- och miljödomstolen bedömer vidare att de anläggningsdelar som är belägna nedströms Storfallet inte utgör en sådan påverkan på vattenförekomsten att det finns anledning att riva ut dem av hänsyn till möjligheten att uppnå beslutad miljö kvalitetsnorm. Utrivning av dessa delar skulle vidare med hänsyn till dess läge kräva betydande ingrepp i den omkringliggande naturmiljön vilka i förhållande till den eventuella nyttan inte kan anses rimliga.

Av ansökan framgår att del av brobana samt räcken, skibord och tröskel ska rivas samt att landanslutningar rivas i sådan omfattning att inga dämmande effekter kan förutses efter åtgärd. Mark- och miljödomstolen delar mot denna bakgrund sökandens uppfattning att den av bolaget föreslagna omfattningen av utrivningen är tillräcklig för att det vattenrättsliga underhållsansvaret i 11 kap. 17 § miljöbalken kan upphöra.

Utrivningen ska således ske i den omfattning som bolaget presenterat i sin ansökan med tillhörande kompletteringar. Bolaget ska i enlighet med sitt åtagande samråda med länsstyrelsen och företrädare för fiskeintressena i området vid genomförandet av utrivningen.

Åtgärder för att förebygga eller minska skador av utrivningen

Av sökanden yrkade villkorsförslag

Sökanden har yrkat att mark- och miljödomstolen ska föreskriva de av bolaget föreslagna villkoren vilka, efter justeringar, också har godtagits av länsstyrelsen. Mark- och miljödomstolen bedömer att de föreslagna villkoren är ändamålsenliga för att förebygga eller minska skador av utrivningen och de tillgodoser bl.a. att förbudet i 2 kap. 11 § 2 st förordningen (1994:1716) om fisket, vattenbruket och fiskerinäringen efterlevs i ett område där kräftpest blivit allt vanligare.

Mark- och miljödomstolen anser att försiktighetsmått och skyddsåtgärder vid åläggande enligt 24 kap. 4 § miljöbalken inte bör uttryckas som villkor, vilka föreskrivs när tillstånd meddelas (se 16 kap. 2 § och 22 kap. 25 § miljöbalken), utan att dessa bör uttryckas som en del av åläggandet såsom lagtexten anger. Förfarandet

kan jämföras med då tillsynsmyndigheten meddelar föreläggande om utrivning. Försiktighetsmått och skyddsåtgärder kan föreskrivas i huvudsak i enlighet med sökandens villkorsförslag. Domstolen har dock valt att – vad avser buller vid byggplatser – inte endast hänvisa till Naturvårdsverkets föreskrift, utan ange de riktvärden som är aktuella i förevarande fall, det vill säga vid bostäder och fritidshus.

Skyddsåtgärder för Björkdalsgruvans vattenintag

I anslutning till sökandens damm ligger Björkdalsgruvans vattenintag. Då utrivning av dammen kan medföra att vattennivån vid intaget sänks kan vattenintaget påverkas och därmed också innebära skada för Björkdalsgruvan. För att förebygga sådan skada har bolaget åtagit sig att vidta skyddsåtgärder bestående i att fördjupa området vid intaget. Länsstyrelsen har anfört att skyddsåtgärder för Björkdalsgruvans vattenuttag inte bör föreskrivas som villkor för utrivningen, då det är en fråga av civilrättslig karaktär och att anläggandet av rännan istället bör regleras genom att det omfattas av det allmänna villkoret och åtaganden av sökanden. Det är enligt länsstyrelsen inte lämpligt att överlåta till tillsynsmyndigheten att avgöra vad som omfattas av ”erforderliga skyddsåtgärder” och när villkoret därmed ska anses som uppfyllt. Bolaget har justerat sina villkorsförslag efter länsstyrelsens synpunkter. Bolaget och Björkdalsgruvan har vid huvudförhandling i målet förklarat att de inte har några synpunkter på om domstolen väljer att föreskriva skyddsåtgärd genom villkor eller på annat sätt i domslutet.

I enlighet med vad domstolen anfört angående villkor ovan bör skyddsåtgärden för Björkdalsgruvan föreskrivas som en del av domstolens åläggande. Domstolens formulering ger bolaget möjligheter till att göra vissa justeringar vid detaljprojekteringen.

Den skyddsåtgärd som föreslagits av bolaget utgör grävning i vattenområde vilket som huvudregel är tillståndspliktigt enligt 11 kap. 3 § första stycket 4 p. och 9 § miljöbalken. Liksom Björkdalsgruvan anfört är dock omfattningen av grävningen i detta fall så begränsad att den kunnat hanteras genom en anmälan enligt 19 §

förordningen (1998:1388) om vattenverksamheter. Av rättsfallet MÖD 2005:43 följer att villkor som föreskrivs vid en omprövning enligt 24 kap. 5 § miljöbalken blir en del av det tillstånd som gäller för verksamheten. En tillståndshavare är skyldig att följa ett sådant villkor och någon särskild tillståndsansökan av tillståndshavaren krävs därför inte för att villkoret ska bli gällande mot denne. Mark- och miljödomstolen bedömer att motsvarande bör gälla vid föreskrivande att verksamhetsutövaren ska vidta skyddsåtgärder vid ett åläggande om utrivning enligt 24 kap. 4 § miljöbalken. Något särskilt tillstånd eller anmälan krävs därför inte för en åtgärd som föreskrivs som skyddsåtgärd.

Domstolen delar slutligen bolaget och Björkdalsgruvans bedömning att skyddsåtgärden inte medför att en ny vattenanläggning uppförs som kan medföra ett underhållsansvar för bolaget.

Ersättningsbro

Ett antal närboende i området har yrkat att bolaget ska åläggas att anlägga en ersättningsbro, som det får förstås som en skadeförebyggande åtgärd. Det är i målet ostridigt och inte heller domstolen betvivlar att det vid anläggande av kraftverket funnits en bro över Kågeälven ungefär på den plats där dammen nu är belägen. Domstolen ifrågasätter inte heller att en överfart på platsen varit till nytta för de närboende och för friluftslivet. I tillståndsdomen för kraftanläggningen finns dock ingen rätt till överfart föreskriven för fastighetsägare eller annan. Tillståndshavaren har inte heller i domen ålagts att för framtiden bibehålla en överfart över älven (jfr rättsfallet NJA 2000 s. 57). Mot denna bakgrund finner domstolen att det inte finns skäl att ålägga bolaget att uppföra en ersättningsbro (se 31 kap. 19 § miljöbalken). Yrkandena härom ska därför avslås.

Skadeförebyggande åtgärder nedströms Storfallet

Närboende i området har uttryckt en oro för att utrivningen kommer leda till att större flöden påverkar väg och vattenanläggningar nedströms Storfallet. Utifrån den utredning om hydrologisk regim, erosion och flöden som presenterats i målet kan domstolen, i likhet med sökanden, inte förutse att någon skada skulle uppkomma på

den nedströms belägna vägen eller där förekommande vattenanläggningar. Några skadeförebyggande åtgärder för att motverka sådan skada behöver således inte föreskrivas. Om en sådan skada ändå skulle uppkomma får det hanteras inom ramen för anmälan om oförutsedd skada.

Tvångsrätt

För att genomföra aktuella åtgärder behöver sökanden tillträde till det område där verksamheten ska bedrivas. Detta kan säkerställas genom äganderätt, upplåtelse från ägaren eller yrkad tvångsrätt. Det kan enligt domstolen ifrågasättas om det vid ett åläggande enligt 24 kap. 4 § miljöbalken krävs att sökanden bereds tillträde till ett visst område genom tvångsrätt för att nödvändiga åtgärder ska kunna vidtas. I de fall som en sökande motsätter sig ett återkallande av tillstånd och det t.ex. sker med stöd av 24 kap. 4 § och 10 § tredje stycket 2 miljöbalken borde tillträde till nödvändiga områden kunna lösas på annat sätt, t.ex. genom beslut av länsstyrelsen enligt 28 kap. 4 § miljöbalken, och inte kräva ett yrkande om tvångsrätt från verksamhetsutövaren. Sökanden har dock i detta mål framställt yrkande om tvångsrätt för att vid arbetenas utförande ta i anspråk ett arbetsområde i anslutning till dammen varför domstolen också har att pröva detsamma.

Området för tvångsrättsyrkandet omfattar fastigheterna Skellefteå Kvarnforsliden 1:7 och Skellefteå Kvarnforsliden 1:13 samt samfälligheten Skellefteå Kvarnforsliden s:3. Sökanden har beträffande tvångsrätt gjort gällande att utrivning samt de skyddsåtgärder som sökanden avser utföra för att minska negativ påverkan från utrivningen innefattas i den huvudsakliga vattenverksamheten, det vill säga tillgodogörande av ytvatten samt vattenreglering.

Den som ska utföra en vattenverksamhet kan av mark- och miljödomstolen ges rätt att utföra anläggningar eller åtgärder inom fastigheter som tillhör någon annan och ta i anspråk mark eller annat utrymme för detta, bl.a. när det är fråga om vattenreglering eller tillgodogörande av ytvatten (se 28 kap. 10 § första stycket p.3 och 4 miljöbalken). Av rättsfallet MÖD 2022:21 följer att 28 kap. 10 § första

stycket 4 miljöbalken ska anses ge utrymme att ge tvångsrätt i en situation där sådan rätt yrkas för att avsluta en pågående vattenreglering.

Det ingrepp som följer av tvångsrätten måste avse själva vattenverksamheten. Till skillnad från vad som gällde enligt vattenlagen ger bestämmelsen i 28 kap. 10 § miljöbalken inte verksamhetsutövaren möjlighet att utverka tvångsrätt då utrymme på annans fastighet behövs för att förebygga eller minska skador av vattenverksamheten (se Bengtsson m.fl. Miljöbalken en kommentar [1 juni 2023, JUNO] kommentaren till 28 kap. 4 och 10 §§ och 11 kap. 8 §). I 28 kap. 4 § miljöbalken regleras däremot en möjlighet att genom beslut av länsstyrelsen erhålla rätt till ett tidsbegränsat tillträde till annans fastighet för att vidta försiktighetsmått och skyddsåtgärder för att förebygga eller minska skada av verksamheten.

Mark- och miljödomstolen kan inledningsvis konstatera att skyddsåtgärden med Björkdalsgruvans vattenintag inte har ett sådant samband med själva utrivningen att förfarandet med tvångsrätt enligt 28 kap. 10 § är tillämpligt, utan det är snarare ett beslut enligt 28 kap. 4 § som bör sökas för att få tillträde till område som avser skyddsåtgärder. Med hänsyn till att intaget ligger i dammens omedelbara närhet kan dock de områden som behövs för utrivning respektive skyddsåtgärd inte särskiljas, utan får behandlas i ett sammanhang enligt 28 kap. 10 § miljöbalken.

Mark- och miljödomstolen bedömer att bolaget för att avsluta verksamheten och följa domstolens åläggande behöver tillträde till de områden som preciserats av sökanden i aktbilaga 45. Den inskränkning som tvångsrätten innebär för fastighetsägarna till Skellefteå Kvarnforsliden 1:7, 1:13 och s:3 är inte oproportionerlig utifrån åtgärdens betydelse för det allmänna intresset. Yrkandet om tvångsrätt ska därför bifallas, med den inskränkningen att den avser de gul- blå- och lilamarkerade områdena som pekats ut i domsbilaga A. Före och efter nyttjandet ska bolaget besiktiga fastigheterna och efter åtgärd ska fastigheterna återställas i ursprungligt skick.

Ersättning

Bolaget har anfört att verksamheten inte bedöms medföra någon ersättningsgill skada. Det har heller inte framställts några yrkanden om ersättning i målet.

Arbetstid och tid för anmälan av oförutsedd skada

Enligt 22 kap. 25 § andra stycket miljöbalken ska det, i en dom som innebär att tillstånd ges till en vattenverksamhet, anges den tid inom vilken arbetena ska vara utförda. I detta mål är det inte fråga om meddelande av tillstånd till en verksamhet varför någon arbetstid inte ska förordnas. Sökanden har föreslagit att den tid inom vilken arbetena ska vara utförda fastställs till fem år. Det har inte framställts någon invändning i denna del. Mark- och miljödomstolen bedömer därför att domstolens åläggande ska förenas med ett krav att åtgärderna ska vara utförda senast fem år från det att denna dom vunnit laga kraft.

Av 24 kap. 18 § miljöbalken framgår att om en vattenverksamhet som har utförts i enlighet med ett tillstånd enligt balken medför skador som inte förutsågs av mark- och miljödomstolen när tillståndet meddelades får den skadelidande framställa anspråk på ersättning enligt 31 kap. Anspråk på grund av oförutsedda skador ska för att få tas upp till prövning framställas till mark- och miljödomstolen inom fem år eller den längre tid, högst tjugo år, som kan ha bestämts i samband med tillståndet. Tiden ska räknas från utgången av arbetstiden.

Bestämmelsen i 24 kap. 18 § miljöbalken hade sin motsvarighet i 15 kap. 17 § vattenlagen. I kommentaren till vattenlagen (Strömberg, s. 294) anförs att bestämmelserna om oförutsedd skada bara gäller om företaget eller anläggningen som har vållat skadan har utförts i enlighet med en tillståndsdom eller ett tillståndsbeslut enligt vattenlagen. Beträffande skador som orsakats av företag eller anläggningar som inte har prövats enligt vattenlagen gäller inte reglerna om oförutsedd skada.

Som tidigare anförts är det i målet inte fråga om meddelande av tillstånd. Det är dock en åtgärd som prövas enligt miljöbalken varför domstolen, i likhet med

sökanden och Björkdalsgruvan, bedömer att en frist för anmälan om oförutsedd skada ska föreskrivas.

Bolaget har yrkat att tiden för anmälan om oförutsedd skada ska bestämmas till fem år från att utrivningen har utförts och detta anmälts till länsstyrelsen. Björkdalsgruvan och Kent Lindholm har anfört att tiden bör bestämmas till tio år. Mark- och miljödomstolen kan konstatera att Björkdalsgruvans vattenintag är av stor betydelse för gruvverksamheten. Mot denna bakgrund anser domstolen att tiden för anmälan om oförutsedd skada ska bestämmas till tio år från den dag som bolaget anmäler till tillsynsmyndigheten att arbetena har färdigställts. Anmälnings-skyldigheten till tillsynsmyndigheten bör också framgå av domslutet.

Prövningsavgift

Mark- och miljödomstolen finner inte skäl att ändra den tidigare preliminärt fastställda prövningsavgiften i målet.

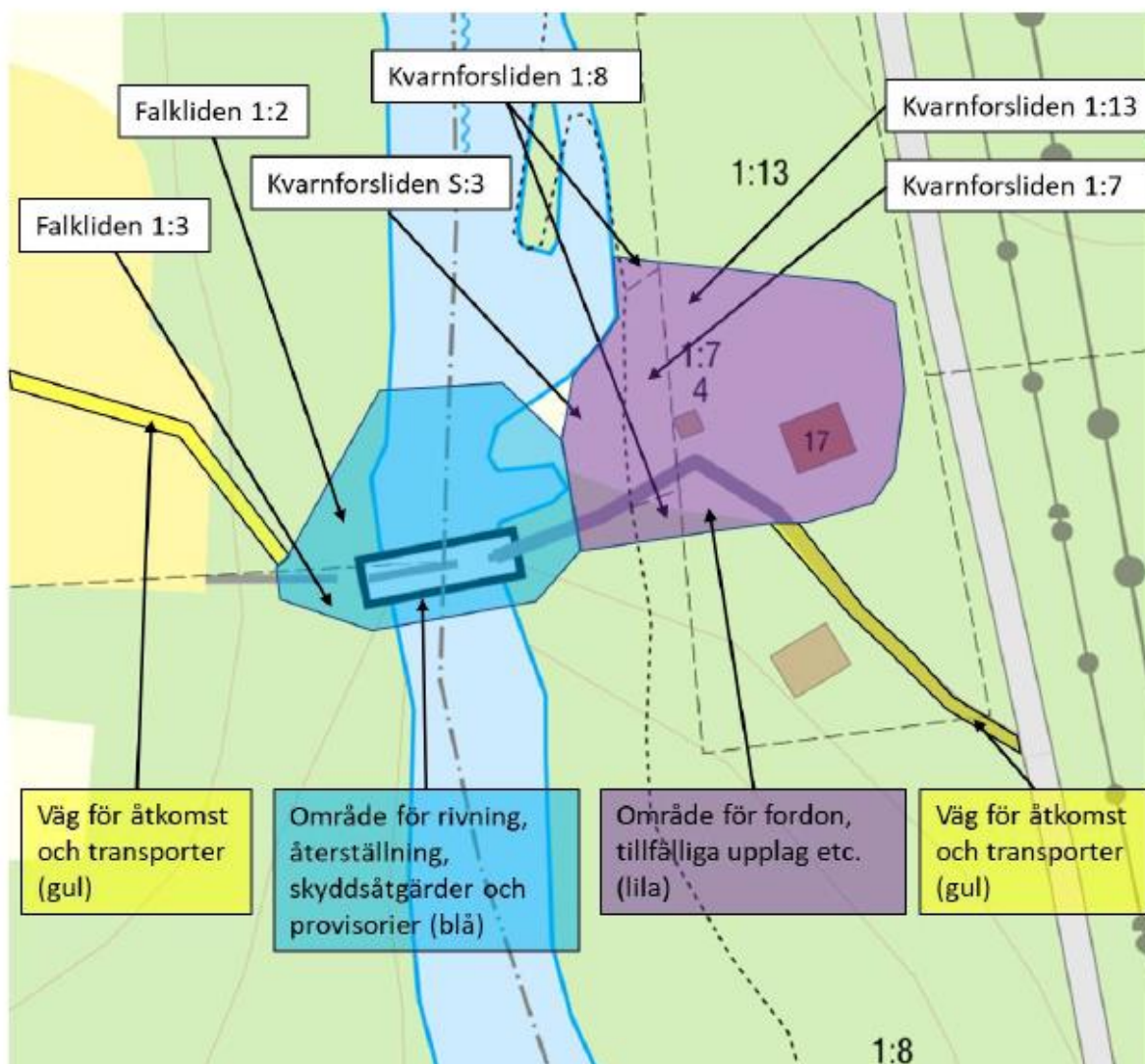
HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B (MMD-01)

Överklagande senast den 19 december 2023.

Emma Granberg

Lena Nilsson

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Emma Granberg, ordförande, och tekniska rådet Lena Nilsson samt de särskilda ledamöterna Kenneth Enbom och Thomas Hasselborg.



Områden som behöver tas i anspråk för att genomföra utrivningen. Tvångsrätt beviljas för åtgärder inom de blå-, lila- och gulmarkerade områdena på fastigheterna Skellefteå Kvarnforsliden 1:7, 1:13 och s:3.



Hur man överklagar

Dom i mark- och miljödomstol som första instans

MMD-01

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Överklaga efter att motparten överklagat

Om ena parten har överklagat i rätt tid, har den andra parten också rätt att överklaga även om tiden har gått ut. Det kallas att anslutningsöverklaga.

En part kan anslutningsöverklaga inom en extra vecka från det att överklagandetiden har gått ut. Ett anslutningsöverklagande måste alltså komma in inom 4 veckor från domens datum.

Ett anslutningsöverklagande upphör att gälla om det första överklagandet dras tillbaka eller av något annat skäl inte går vidare.

Så här gör du

1. Skriv mark- och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.
Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar mark- och miljödomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.